

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

**Навчально-науковий інститут підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної міліції**

Науково-дослідна лабораторія з проблем протидії злочинності

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ,
ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ,
ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН
АБО ЇХ АНАЛОГІВ

В УМОВАХ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Науково-методичні рекомендації

Харків-2015

УДК 343.575:[343.132+343.98](477)

СХВАЛЕНО

на засіданні науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
14 липня 2015 р., протокол № 7

Укладачі:

Бугайчук Костянтин Леонідович, к.ю.н., доцент, начальник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ;

Савченко Олена Олександрівна, заступник начальника відділу розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів СУ ГУМВС України в Харківській області;

Прібиткова Наталія Олександрівна, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	7
РОЗДІЛ 2. ОБСТАВИНИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	22
РОЗДІЛ 3. СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ВЕРСІЇ, ПЛАНУВАННЯ ТА АЛГОРИТМ ПЕРШОЧЕРГОВИХ ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	26
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	
4.1. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії.....	29
4.2. Види негласних слідчих (розшукових) дій та порядок їх застосування.....	30
4.3. Порядок документування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом проведення оперативної закупки.....	39
4.4. Контрольована поставка у справах, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.....	46
4.5. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій у справах, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів	
4.5.1. Огляд місця події.....	49
4.5.2. Особливості тактики затримання, освідкування і особистого обшуку особи, що підозрюється у збуті наркотиків.....	53
4.5.3. Допит свідків.....	57
4.5.4. Допит підозрюваних (обвинувачених).....	61
4.5.5. Обшук.....	68
РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ЗБУТОМ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	
5.1. Загальні питання	70

5.2. Типовий перелік слідчих дій за фактом розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.....	73
5.3. Особливості допиту осіб, які здійснювали розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.....	74
5.4. Особливості допиту осіб, які здійснювали придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.....	77
5.5. Особливості проведення обшуку по кримінальних справах за фактом збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.....	79
РОЗДІЛ 6. ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗМІСТ ЕКСПЕРТИЗ У СПРАВАХ ПРО НЕЗАКОННЕ ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	80
ДОДАТКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96

ВСТУП

Незаконний обіг наркотиків – надзвичайно складне, багатогранне і у той же час суспільно небезпечне явище у сучасному світі. З однієї сторони, наркотики є корисними і необхідними медичними препаратами, а з іншої сторони – вони заподіюють величезну шкоду, яка практично не піддається обрахунку. Насамперед, це й деградація особистості наркомана, і потяг до вчинення різноманітних злочинів, і зниження матеріально-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства, і погіршення його генофонду, і викривлення внаслідок «відмивання наркокоштів» законного розподілу матеріальних благ, і проникнення злочинців у державні та владні структури, і їх вплив на формування політики держав у злочинних інтересах, і багато чого іншого.

Будучи досить вигідним з майнової точки зору промислом (прибутки якого вираховуються мільярдами доларів США), незаконний обіг наркотиків визнається суспільно небезпечним та злочинним більшістю країн світового співтовариства, а у багатьох державах його окремі прояви розцінюються як тяжкі та особливо тяжкі злочини. Особлива небезпека полягає у тому, що особи цього кола об'єднуються у суворо упорядковану систему, що представляє собою організовані групи або злочинні організації. У процесі функціонування подібні групи та угруповання контролюють осіб, які самотійно вчиняли злочини, пов'язані з наркотиками, та встановлюють міцні організаційні зв'язки між собою, а також монополізують обіг наркотиків на значних територіях. Крім того, вони проникають за межі державних кордонів з метою вчинення незаконного обігу наркотиків, що призводить, крім усього іншого, ще до міжнаціональних та міжнародних конфліктів.

Таким чином, незаконний обіг наркотиків руйнує економіку, соціальну сферу, підвищує рівень злочинності, руйнує моральні підвалини суспільства, вражає своїм негативним впливом молодь, провокує конфлікти. Його можна розглядати як загрозу національній безпеці України.

Особливу стурбованість в Україні викликає те, що кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, поповнюється переважно за рахунок молоді. Дана думка підтверджується результатами досліджень, проведених в останні роки в Україні різними громадськими організаціями.

Слід зазначити, що одним з найбільш важливих завдань реформування правоохоронних органів України є здійснення систематичної протидії злочинам, які становлять суспільну небезпеку для усієї країни. Одним з таких видів суспільно-небезпечних явищ є злочини, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Швидке та оперативне здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за фактами вчинення таких правопорушень є запорукою відновлення порушених злочином суспільних відносин, притягнення винних осіб до суворої відповідальності, а також подальшого здійснення профілактичних заходів в цій сфері.

У зв'язку з цим підготовка науково-методичних рекомендацій щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 307 КК України набуває відповідної актуальності та доцільності.

1. Кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Згідно зі ст. 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я і держава повинна забезпечити їй це право. Забезпечення кримінально-правового захисту здоров'я людей здійснюється в межах, передбачених розділом XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» особливої частини Кримінального кодексу України.

Розділ XIII включає суспільно-небезпечні діяння, які за особливостями об'єкту посягання та характером і змістом об'єктивної сторони відносяться до двох категорій: це злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це злочин, передбачений ст. 307 Кримінального кодексу України (далі - КК). Він належить до суспільно небезпечних діянь, які посягають на здоров'я населення та систему заходів, розроблених для недопущення виникнення і поширення серед населення захворювань на наркоманію, а саме – злочинів, що посягають на встановлений порядок, спрямований на перекриття шляхів поширення наркоманії.

Відповідно до ст. 307 КК України, незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – *караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років*. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 цього Кодексу, або із залученням неповнолітнього, а також збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян, або збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі, або якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах чи особливо небезпечні наркотичні засоби

або психотропні речовини, – *караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна*. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, а також якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах, або вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього, – *караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна*.

Безпосереднім об'єктом злочину є встановлений правовий режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, під яким розуміються види діяльності, пов'язані з: культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини; розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією, відпуском, ввезенням на територію України, вивезенням з території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і їх аналогів, включених до Переліку, що дозволяються та контролюються згідно з чинним законодавством.

Обіг зазначених засобів і речовин на території України дозволяється лише з метою застосування у медичній практиці або для науково-дослідної роботи, експертної чи оперативно-розшукової діяльності, або з навчальною метою в порядку, встановленому законодавством.

Предметом злочину виступають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги.

Наркотичні засоби – це включені до Переліку речовин природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. Для України традиційними наркотичними засобами є макова соломка, опій та екстракційний опій, героїн, марихуана, гашиш (анаша), кокаїн.

Макова соломка – це всі частини (як цілі, так і подрібнені, як висушені, так і невисушені, за винятком дозрілого насіння) усіх сортів маку снотворного, зібраного будь-яким способом, що містять наркотично активні алкалоїди опію. Переробка висушених коробочок і стебел маку за допомогою м'ясорубки, кавомолки, кулькового млина, а також шляхом розтирання у ступці дає можливість отримати подрібнену соломку рослини маку.

Опій та екстракційний опій – це наркотики, одержані від переробки молочного соку недозрілих коробочок маку, що містять наркотичні засоби – морфін, кодеїн, тебаїн. Екстракційний опій (екстракт макової соломки) – засіб, отримуваний з макової соломки будь-яким способом добування

(екстракції) наркотично активних алкалоїдів водою або органічними розчинниками. Зовнішньо названі наркотики можуть мати вигляд твердих безформних грудок і таблеток – від темно-коричневого до чорного, рідини – від коричневого до темно-коричневого кольору.

Героїн – напівсинтетичний наркотичний засіб, похідний морфіну, який за наркотичною активністю перевищує його в декілька разів. Героїн являє собою порошок різних кольорів – від білого до коричневого (залежно від ступеня очистки).

Марихуана – це суміш висушених або невисушених верхівок рослин з листям і залишками стебла будь-яких сортів конопель без центрального стебла, інколи з певною кількістю насіння. Колір – світло-зелений, зелений, рідко коричневий, залежно від часу і методу переробки сировини. Якість марихуани залежить від місця зростання конопель, місця збирання і навіть від часу доби, коли збирався «врожай».

Гашиш (анаша) – спеціально виготовлена суміш відокремленої смоли і пилку конопель або суміш, виготовлена шляхом обробки (подрібнення, пресування тощо) верхівок конопель з різними наповнювачами. Колір гашишу – від світло-зеленого до коричневого. Має характерний запах.

Кокаїн – це порошок або паста, одержані з листя рослини коки, що росте у Південній Америці, Африці, на островах Цейлон і Ява. Порошок білого кольору, паста – білого, кремового чи бежевого кольору. У медичній практиці застосовують лікарський препарат кокаїну-гідрохлорид. Це безбарвні голчасті кристали або білий кристалічний порошок, гіркий на смак, який при нанесенні на язик викликає відчуття заніміння (стерплості).

Залежно від джерел походження виділяють наркотичні засоби:

а) *рослинного походження*, тобто отримані з натурального продукту – кокаїнового куща, конопель (гашиш), опійного маку (макова соломка), ефедри;

б) *напівсинтетичного походження*, одержані шляхом хімічної, термічної чи іншої обробки природних речовин і виготовлені з природного алкалоїду шляхом простої транскрипції (героїн є похідним опію і виготовляється шляхом ацетилювання із діючої речовини опію - морфіну);

в) *синтетичного походження*, виготовлені виключно штучним шляхом, за допомогою проведення хімічних процесів (метадон, первітин та ін.).

Зловживання наркотичними засобами призводить до захворювання на наркоманію.

Психотропні речовини – це включені до Переліку речовин природного чи синтетичного походження препарати, природні матеріали, які здатні викликати порушення сприйняття, емоцій, мислення чи поведінки, і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними. До них належать: мескалін, амфетамін, барбітал, діазепам, феназепам, ЛСД тощо.

Зловживання психотропними речовинами спричиняє захворювання на токсикоманію.

Аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини природного чи синтетичного походження, не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких подібні хімічній структурі та властивостям наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких ці речовини відтворюють.

Юридична або правова ознака відображають той факт, що до наркотичних та психотропних відносяться лише ті об'єкти, які перераховані у спеціальних нормативних актах, а саме:

- Єдиній Конвенції про наркотичні засоби з додатком – „Список наркотиків, що перебувають під міжнародним контролем (1961 р.);
- Конвенції про психотропні речовини (1971 р.);
- Конвенції ООН по боротьбі проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.);
- Переліку наркотичних засобів, сильнодіючих і психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (далі Перелік). Такий Перелік – це згруповані в списки наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I-IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Перелік затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я і публікується в офіційних друкованих виданнях.

Криміналістичне значення має класифікація наркотичних засобів і психотропних речовин за способом виготовлення, яка включає кілька їх груп.

1. *Лікарські засоби або препарати, виготовлені на державних фармацевтичних підприємствах:*

а) виготовлені за встановленою технологією для легального використання (наприклад, психотропний лікарський препарат «Сибазон»);

б) виготовлені з порушенням технології виробництва для нелегального використання (обігу).

2. Саморобні (кустарні) нелікарські засоби, виготовлені для нелегального обігу:

а) виготовлення яких не потребує спеціальних знань у галузі хімії і фармації, а також спеціального обладнання (макова соломка);

б) виготовлення яких потребує спеціального хімічного обладнання і спеціальних знань (героїн).

Наркотичні засоби та психотропні речовини, за обігом яких встановлено національний і міжнародний контроль, визначаються за міжнародними назвами та хімічними формулами. Водночас їх аналоги, які мають подібні властивості, не затверджуються як наркотичні засоби чи психотропні речовини міжнародними конвенціями ООН і не використовуються в торгівлі. А тому в багатьох випадках дії з ними не контролюються ані національним законодавством, ані міжнародними договорами у сфері боротьби з розповсюдженням наркотиків.

На території України заборонено обіг аналогів наркотичних засобів або психотропних речовин.

Для встановлення виду, назв і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналога, а також належності рослини до культур, які містять наркотичні засоби, необхідні спеціальні знання. Тому у справах даної категорії обов'язково має бути висновок експерта.

Об'єктивна сторона злочину передбачає вичерпний перелік альтернативних форм дій, а саме незаконні: 1) виробництво; 2) виготовлення; 3) придбання; 4) зберігання; 5) перевезення; 6) пересилання – з метою збуту; 7) незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Для наявності складу злочину досить вчинення хоча б однієї із зазначених дій.

Незаконне виробництво – це будь-які дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з хімічних речовин або рослин. Серійне одержання зазначених засобів або речовин означає їх виготовлення серіями, за певним стандартом (нормою,

зразком, мірилом), тобто вони є типовим виробом, що має задовольняти певним вимогам щодо якості, хімічного складу, фізичних властивостей, ваги, форм і розмірів. Йдеться про одержання наркотичних засобів і речовин. Виробництво наркотичних засобів або психотропних речовин поза обліком на підприємствах, які випускають подібну продукцію, за наявності підстав слід додатково кваліфікувати за ст. 308 КК України.

Незаконне виготовлення – це дії, включаючи рафінування та екстракцію, в результаті яких одержуються наркотичні засоби або психотропні речовини, а також відбувається перетворення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на готові для використання форми наркотичних засобів чи психотропних речовин, означає створення їх будь-яким способом, незалежно від концентрації та фізичного стану початкового й одержаного продукту (твердого – порошкова маса, зерна, спресовані плитки; рідкого – розчини, суміші з нейтральними речовинами тощо).

Це може бути перероблення сировини чи напівфабрикатів, що містять наркотичні субстанції в чистому вигляді чи у вигляді хімічних сполук. Наприклад, виготовлення може здійснюватися шляхом екстракції наркотиків з певних рослин, лікарських препаратів.

Виготовленням треба визнавати також підвищення концентрації наркотичного засобу шляхом його рафінування (очищення від домішок) чи синтезування (отримання складних хімічних сполук з простих)

Операції з виготовлення зазначених засобів і речовин можуть бути зовсім нескладними і полягати, наприклад, в доведенні наркотиковмісних рослин до стану, що дає змогу використовувати їх як наркотики (сушіння, різання, приготування відвару). Це може бути також відокремлення макової соломи чи соку (опію) від рослин маку або листя, суцвіть та смоли від конопель (раніше такі дії визначалися законом як вироблення наркотичних засобів).

Незаконне виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів утворює закінчений склад злочину з моменту, коли почали вчинятися дії, спрямовані на одержання таких засобів чи речовин, готових до вживання, або на рафінування чи підвищення у препаратах їх концентрації.

Під виробництвом і виготовленням наркотичних засобів або психотропних речовин слід розуміти не сам технологічний процес, а отримання готового для вживання засобу (речовини), що має здатність привести у стан ейфорії, наркотичного чи токсичного сп'яніння, зняти

абстинентний синдром. Сам же процес виробництва (виготовлення) наркотиків слід розцінювати як замах на вчинення цього злочину, а придбання, наприклад, фармацевтичних препаратів, що містять наркотичні субстанції (але не віднесені до наркотичних засобів чи психотропних речовин) для їх наступної переробки - як готування до злочину.

Незаконне придбання – це купівля, отримання в обмін на інші товари або речі, у вигляді позички, дарунка, нагороди, сплати боргу, привласнення знайденого, збирання (лише щодо наркотиків) дикоростучих конопель і маку (їх частин), а також післяжнивних залишків не охоронюваних посівів наркотиковмісних рослин, відходів виробництва, які містять наркотичні речовини тощо. Отже, придбання зазначених предметів може бути як оплатним, так і безоплатним.

Придбання є закінченим злочином з моменту фактичного отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Незаконне зберігання – це будь-які умисні дії, пов'язані з незаконним перебуванням наркотичних засобів або психотропних речовин у володінні винної особи. При цьому не має значення тривалість зберігання і те, таємно чи відкрито і в якому саме місці зберігаються ці засоби чи речовини. Зберігання цих предметів є триваючим злочином. Він вважається закінченим вже з моменту первинного фактичного володіння ними.

Незаконне перевезення – це переміщення наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогів з однієї території до іншої в межах України, причому обов'язковим елементом перевезення є використання будь-якого транспортного засобу (потягу, літака, судна, автомобіля, трамвая, тролейбуса, електропоїзда метрополітену, мотоцикла, іншої самохідної машини, кінної запряжки тощо). Для визнання перевезення незаконним не має значення, чи є особа власником або користувачем транспортного засобу, а також відстань, на яку здійснено перевезення.

Від перевезення потрібно відрізнити перенесення наркотичних засобів або психотропних речовин, коли для переміщення їх у просторі не використовувався будь-який транспортний засіб. Такі дії мають розглядатись як незаконне придбання та/або незаконне зберігання зазначених засобів або речовин.

Незаконне пересилання – це незаконне переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у просторі шляхом відправлення з одного пункту в інший поштою, багажем, посильним або іншим способом. Злочин вважається закінченим з моменту відправлення,

наприклад, бандеролі, багажу, пакета, листа з наркотичним засобом. Факт отримання адресатом відправлених йому наркотиків правового значення не має.

Незаконний збут - будь-які способи оплатного чи безоплатного розповсюдження наркотичних засобів чи психотропних речовин серед невизначеного кола осіб (продаж, дарування, обмін, сплата боргу, позичання, за певних умов - введення наркотику чи психотропної речовини його володільцем іншій особі шляхом ін'єкцій, пригощання цигарками, які містять наркотик тощо). Незаконний збут передбачає відчуження цих засобів чи речовин іншій особі, яка може розпоряджатися ними (або їх частиною) як своїм майном.

Збут наркотичних засобів або психотропних речовин, поєднаний зі схилянням особи до їх вживання, утворює сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 307 і 315 КК України. У разі, коли винний під виглядом наркотичних оплатно збуває якісь інші засоби, його дії утворюють склад шахрайства (ст. 190 КК України). Якщо при цьому винний ще й схиляв покупця до такої угоди, його дії слід додатково кваліфікувати як замах на підбурювання до придбання наркотичних засобів або психотропних речовин. Покупці в таких випадках несуть відповідальність за замах на незаконне придбання названих засобів або речовин, оскільки злочин не було доведено до кінця з причин, що від них не залежали.

Якщо наркотичний засіб чи психотропна речовина були виготовлені для збуту, а особа не встигла здійснити останнє, вона має нести відповідальність за виготовлення з метою збуту наркотичного засобу чи психотропної речовини. Одночасне виготовлення наркотиків для себе і для збуту охоплюється ст. 307, якщо їх предметом є один і той же наркотичний засіб (психотропні речовина). Якщо ж один вид наркотичного засобу (психотропної речовини) виготовляється для збуту, а інший – для особистого вживання, має місце сукупність злочинів, передбачених ст. ст. 307 і 309.

Збут є закінченим злочином з моменту передачі цих предметів іншій особі, незалежно від того чи розпорядилася вона ними.

Способи вчинення злочинів даної категорії досить різноманітні і включають у себе окремі сукупності дій певного спрямування.

Незаконне виготовлення наркотиків може здійснюватися за місцем проживання, на дачі, у гаражі, на вулиці у безлюдному місці тощо (кустарне виробництво). На ринку наркотиків з'являються й ті, що виготовляються в хімічних лабораторіях: а) легальних (офіційно існують на державних чи

недержавних підприємствах, в установах); б) нелегальних (на підприємствах, у приватному житлі, гаражах, сараях тощо).

Незаконне зберігання наркотиків може здійснюватися у помешканні, підсобних приміщеннях, на підприємствах, в організаціях, установах. Умови зберігання залежать від типу наркотичного засобу: а) наркотики із сильним запахом зберігають у спеціальному щільно закритому посуді або в упаковці з поліетилену та інших матеріалів; б) лікарські засоби та препарати – у темряві і прохолоді, для чого використовуються домашні холодильники, льохи тощо. У багатьох випадках вживаються заходи конспірації: з ампул стирають написи, пакунки і пакети ховають, наприклад у камерах зберігання багажу на вокзалах.

Незаконне перевезення наркотиків може здійснюватись морським і залізничним транспортом, авто- та авіатранспортом. При перевезенні використовується маскування наркотиків під продукти харчування, корм для тварин або використовуються схованки (подвійне дно, іграшки, спеціально виготовлені контейнери тощо). Відомі випадки перевезення наркотиків на тілі та у порожнинах тіла людини, у тому числі у шлунку (при упаковці наркотиків певним чином).

Незаконне пересилання наркотиків здійснюється у посылках, бандеролях, листах (поміщаються під марками на конвертах, просочують носові хустинки, папір, вату тощо). Відправники, як правило, свою зворотну адресу не вказують або вказують чужі адреси. Для безпосереднього відправлення «товару» часто залучаються сторонні особи.

Незаконне придбання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів може бути як безоплатним, так і пов'язаним з оплатою. Способи придбання наркотиків можуть бути такі: скупка; збирання наркотико- та психотроповмісних культур; незаконна сівба і обробка зазначених культур; отримання як дарунка; обмін; викрадення на переробних (фармацевтичних) підприємствах, у медичних закладах; отримання у рахунок погашення боргу або отримання у позичку; викрадення наркотичних лікарських препаратів у хворого або придбання останніх за підробленими рецептами тощо.

Незаконний збут наркотиків пов'язаний зі способами придбання, які є вельми різноманітними, що зумовлено ризиком збувача і покупця бути затриманими правоохоронними органами, а тому вони постійно удосконалюються. Можуть бути виділені відкриті способи збуту (передача наркотику і грошей) і замасковані (під виглядом передачі речей: газети, книжки, іграшки тощо). Нерідко використовується «безконтактний» спосіб,

під час якого і гроші за «товар», і сам наркотик закладаються в обумовлені місця.

Зі способами вчинення злочину тісно пов'язані і **способи приховування**. Способи приховування злочину і його слідів поділяють на три групи:

- 1) дії, спрямовані на приховання, виконувані на стадії підготовки вчинення злочину (наприклад, розроблення плану придбання «товару»);
- 2) дії, спрямовані на приховання, що виконуються і в момент вчинення злочину (придбання або збут через посередників);
- 3) дії, спрямовані на приховання, що виконуються після вчинення злочину (знищення слідів злочину).

Місце, час і обстановка вчинення злочинів залежать від їх способів. Зокрема, для збуту наркотиків злочинці використовують стандартні **місця** розваг, зосередження шкільної, студентської та так званої альтернативної молоді (дискотеки, райони прилягання до них, нічні клуби, кав'ярні, більярдні, бари, клуби та ін.). Також наркотики збуваються біля аптек, кінотеатрів, закусочних, у дворах приватних домоволодінь, на ринках, у парках, на вокзалах, у кублах розпусти і вживання наркотиків, у медичних закладах, на квартирах наркоманів, у місцях позбавлення волі та ін. В даний час серед осіб, які займаються незаконним збутом наркотиків все більшою популярністю користується збут через мережу Інтернет шляхом т.з. «закладок». Даний спосіб вчинення злочину виключає безпосередні зустрічі (і навіть знайомства) з клієнтом, чим ускладнює виявлення, документування, і відповідно, припинення вказаних злочинів.

Що стосується ***часу*** вчинення злочину, то цей елемент можна розглядати з позиції пори року і часу доби. Пору року (сезонність) пов'язана з періодом визрівання наркотиковмісних рослин, надходженням наркотиків на наркоринок тощо. Час доби, з одного боку, пов'язаний з часом роботи місць розваг (вечірній та нічний час).

Загалом, на ***обстановку*** вчинення злочинів і, відповідно, їх виявлення і розслідування впливають об'єктивні та суб'єктивні умови. До перших належать: географічне положення України; сприятливі кліматичні умови; політична обстановка у ближніх країнах; стан боротьби у них з наркобізнесом; збільшення кількості наркоманів; наявність фармацевтичних підприємств та лікувальних установ; наявність легальних посівів наркотичних культур; наявність хворих, що вживають за призначенням лікаря наркотичні медпрепарати; дотримання релігійних традицій

(святкування Маковію); розвиток туризму тощо. До суб'єктивних – утримання кубел наркоманів, конспірація (вхід до квартири збувальника можливий лише для певного кола осіб за встановленим сигналом), певна система сигналів між наркоманами, своєрідний жаргон та ін.

При *незаконному виготовленні та зберіганні* наркотичних засобів місцем знаходження слідів злочину найчастіше бувають приміщення: квартира, кімната у комунальній квартирі, кухня, коридор, сарай, гараж, лазня, погріб, горище та інші підсобні приміщення. У них можуть знаходитися наступні види слідів злочину-джерел доказів.

1) *речовини, які є предметом злочину*: а) фармацевтичні препарати в ампулах, таблетках, порошках, настояках у фабричних упаковках або без них; б) наркотичні засоби кустарного виготовлення або напівфабрикати, а також хімічні реактиви;

2) *предмети, які використовувалися для виготовлення наркотичних засобів*: а) м'ясорубки, кавомолки, ножі; б) посуд зі слідами-нашаруваннями, мікрочастинками наркотиковмісних та психотроповмісних рослин, лікарських препаратів та прекурсорів; в) сита зі слідами рослинного пилю або частин цих рослин; г) важкі предмети, які використовувалися як прес; д) ковдри, клейонки, поліетиленові плівки, над якими могли б просіювати конопляну полову; е) бинти, марля, інша тканина з плямами жовтого, бурого кольорів; є) ваги; ж) лабораторне обладнання;

3) *пристосування для вживання наркотиків та психотропів* (пристосування для набивання гільз табаком, шприци та ін.);

4) *відходи виготовлення наркотичних засобів або їх вживання* (головки маку, лушпиння від них, соломка від конопель, ефедри, залишки в трубках, попіл, недопалки, пусті ампули, упаковки від наркотичних лікарських засобів та препаратів тощо);

5) *спеціалізована література з галузі хімії, фізики, фармації або чорнові записи аналогічного спрямування* (схеми, хімічні формули тощо);

6) *цінні речі і гроші, які служили платою за наркотичні засоби або за відвідування місць для незаконного їх вживання; банківські картки* (за рахунками і скріншотами з відеокамер на банкоматах можна встановити джерело придбання наркотиків, інших осіб, які причетні до збуту та осіб, які купляють наркотики, а також встановити наявність в діях підозрюваного ознак злочину, передбачених ст. 306 КК України).

7) поштово-телеграфна кореспонденція, записні і телефонні книжки та інші документи; не менш актуальні мобільні телефони, комп'ютери

Ознаками наявності у підозрюваного мети **збуту** наркотичних засобів може бути встановлення наступних обставин: 1) виявлення великої кількості наркотичного засобу; 2) виявлення наркотику, розфасованого на окремі «دوزи»; 3) відсутність звички у допитуваного до вживання наркотиків; 4) виявлення не тільки наркотичних засобів, але і великих сум грошей; 5) наявність у затриманого попередньої судимості за збут наркотиків; 6) виявлення у ході розслідування (первинної перевірки) зв'язку затриманого з наркоманами.

При незаконному **переміщенні** наркотичних засобів сліди злочину локалізуються: а) у місцях їх переховування в автомобілі (подвійне дно, в салоні, у паливному баці, на шасі, у кузові; використання декоративної панелі, в колесі, у тому числі й запасному, інших місцях), поїздах, аеро- та морському транспорті (використання їх конструктивних особливостей); б) в особистих речах злочинця, та місцях, що використовуються при фізичному способі приховання «товару».

Злочинці, що перевозять ковтальним способом наркотики, протягом тривалого часу не їдять, не користуються туалетом, перебувають в стані протрації. У випадку розгерметизації упаковки з наркотиком пасажир неприродно блідніє або червоніє, у нього з'являється сонний, «скляний» погляд.

При **пересиланні** поштою наркотичних засобів сліди треба шукати у приміщеннях відділень зв'язку у вигляді: а) документації на відправлення, одержання посилок, бандеролей, листів, телеграм; б) засобів нестандартної упаковки посилок, бандеролей; в) характерних слідів пакувальних матеріалів (плями, патьоки, запах). За місцем проживання відправника і отримувача можуть знаходитися матеріали листування, пакувальні матеріали, наркотичні засоби тощо.

Суб'єкт злочину - загальний, тобто фізична особа, яка досягла 16-річного віку. При вчиненні злочину із залученням неповнолітнього або малолітнього (частини 2 і 3 ст. 307 КК України) та щодо малолітнього (ч. 3 ст. 307 КК України) суб'єктом може бути лише повнолітня особа.

Особа злочинця. Узагальнення слідчої практики доводить, що злочини даної категорії вчиняють, як правило, особи чоловічої статі у віці 18-30 років. Для них характерна відсутність сімейних зв'язків. Серед них можна виділити: а) осіб, що виготовляють наркосировину або наркотики; б) осіб, які

вживають наркотики систематично (наркомани); в) викрадачів наркотиків (осіб, які мають доступ до них через службове становище); г) осіб, які займаються оптовою скупкою і збутом наркотиків (наркобізнесом); д) осіб, які епізодично вживають наркотики (зазвичай неповнолітні або особи молодого віку); е) службових осіб органів державної влади і самоврядування, які виконують функцію «прикриття» злочинів.

Сфера незаконного обігу наркотиків представлена не тільки одиночками, що самостійно їх виготовляють, придбавають, вживають і збувають, а також злочинними організованими угрупованнями. Основною їх рисою є «професіоналізм» і організованість, консолідованість злочинного середовища з виокремленням виконавчих, посередницьких, керівних (елітарних) ланок, розподіл сфер і зон впливу між окремими злочинними групами.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і *метою* збуту при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, перевезенні чи пересиланні особою наркотичних засобів або психотропних речовин. Про умисел на збут наркотичних засобів або психотропних речовин можуть свідчити: домовленість з особою, яка придбала чи виготовила ці засоби чи речовини; великий або особливо великий їх розмір; спосіб упакування та розфасування; поведінка суб'єкта злочину; те, що особа сама наркотичні засоби чи психотропні речовини не вживає, але виготовляє та зберігає їх тощо. При цьому слід мати на увазі, що відповідальність за збут таких засобів і речовин настає незалежно від їх розміру.

Кваліфікуючими ознаками злочину за частиною 2 ст. 307 КК України виступають дії, передбачені ч. 1, вчинені: 1) повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст. ст. 308-310, 312, 314, 315, 317; 4) із залученням неповнолітнього; 5) збут наркотичних засобів чи психотропних речовин у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян; 6) збут чи передача цих засобів або речовин у місця позбавлення волі (ч. 2 ст. 307); щодо особливо небезпечних наркотичних засобів або психотропних речовин; 7) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах; 8) щодо особливо небезпечних наркотичних засобів або психотропних речовин.

Особливо кваліфікуючими ознаками є дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені: 1) організованою групою; 2) якщо предметом таких дій були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх

аналоги в особливо великих розмірах; 3) вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього.

Перевезення і наступне зберігання викрадених чи незаконно придбаних наркотичних засобів чи психотропних речовин (ст. 307 і 309) повторності не утворює. Проте *повторність* має місце у випадку, коли ці засоби й речовини збуваються кільком особам.

Залучення неповнолітнього - це фактичне втягнення його дорослим шляхом психічного, фізичного впливу або в інший спосіб у незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин. Неповнолітній у складі цього злочину - це особа у віці від 14 до 18 років.

Під місцями, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, розуміються школи, училища, коледжі, технікуми, вищі навчальні заклади, стадіони, палаци спорту або культури, театри, кінотеатри, зали й майданчики для дискотек та естрадних виступів тощо (як внутрішні приміщення, так і території, що прилягають до названих будівель). Під іншими місцями масового перебування громадян розуміються вокзали, пристані, місця масового відпочинку - багатолюдні пляжі, парки, ринки тощо.

Місця позбавлення волі - це кримінально-виконавчі установи, слідчі ізолятори, ізолятори тимчасового тримання, гауптвахти тощо.

Вчинення злочину щодо малолітнього означає, що останньому збуваються, пересилаються тощо з метою збуту наркотичні засоби або психотропні речовини. Малолітній - це особа, якій не виповнилося 14 років.

Злочин визнається **вчиненим організованою групою**, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини - включені до списків № 1 і № 2 таблиці I Переліку наркотичних засобів і психотропних речовин, які є особливо небезпечними для здоров'я населення (наприклад, героїн, ЛСД). Згідно із законодавством їх обіг в Україні заборонено. Ця кваліфікуюча ознака характеризує якісні параметри предмета

злочину - при цьому враховано ступінь небезпечності зазначених засобів і речовин для здоров'я людини, яку вони можуть становити у разі зловживання ними.

Великі й особливо великі розміри наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів - це кількісні параметри предмета контрабанди. Згідно з приміткою до ст. 305 ці розміри визначаються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. При вирішенні питання про розміри предмета даного злочину необхідно керуватися Таблицями невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, які перебувають у незаконному обігу. Наприклад, великим розміром визнається така кількість наркотичних засобів: героїну - від 1 до 10 г, смоли канабісу - від 50 до 500 г, кокаїну - від 1 до 15 г, макової соломи висушеної - від 1 до 5 кг, макової соломи невисушеної - від 5 до 25 кг. Відповідно кількість наведених видів наркотиків, що перевищує верхню межу великого розміру, визнається особливо великим розміром. Таблиці розмірів узгоджено з таблицями (та їх списками) наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів, тобто з Переліком.

Ч. 4 ст. 307 передбачає **спеціальний вид звільнення від кримінальної відповідальності** особи, яка вчинила незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, передбачене ч. 1 ст. 307. Таке звільнення застосовується за сукупності умов, а саме, якщо особа: 1) добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги; 2) вказала джерело їх придбання; 3) сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом.

Під **добровільною здачею** наркотичних засобів або психотропних речовин розуміються дії особи, яка мала можливість володіти ними й надалі, але з власної волі здала їх представникам влади. Усна чи письмова заява про бажання добровільно здати наркотичні засоби чи психотропні речовини, зроблена особою (або виявлена в неї) під час затримання чи обшуку, сама по собі не може визнаватися підставою для звільнення від відповідальності.

Добровільний характер поведінки винного у цій ситуації означає, що особа мала можливість продовжувати протиправну діяльність чи переховуватись від органів правосуддя (об'єктивний критерій), усвідомлює таку можливість і не бажає нею скористатися (суб'єктивний критерій).

Припинення незаконної діяльності з власної волі є вільним від впливу зовнішніх обставин, які вказують на те, що правоохоронні органи володіють відомостями (чи скоро їх матимуть) про кримінальний характер дії винного. Ч. 4 ст. 307 може бути застосована і тоді, коли правоохоронним органам стало відомо про придбання, зберігання чи інші дії з наркотичними засобами чи психотропними речовинами, які утворюють їх незаконний обіг, але вони були не в змозі їх вилучити, оскільки не знали місця схованки, а особа з власної волі видала ці засоби чи речовини.

Наявність будь-якої кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої ознаки злочинів, передбачених ст. ст. 307 і 309, перешкоджає звільненню від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 307.

2. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Успішне розслідування кримінальних правопорушень у цілому залежить від того, наскільки оперативно та якісно проведені першочергові слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, яка доказова база зібрана слідчими та оперативними підрозділами на початковому етапі досудового розслідування.

Речовими доказами вважаються матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Якщо документи містять перелічені ознаки – вони також вважаються доказами (ст. 98 КПК України).

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до Кримінального процесуального законодавства України (ст. 91 КПК України) у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

У справах даної категорії підлягають з'ясуванню такі обставини:

- чи був факт незаконних дій з наркотичними засобами;
- де, коли і за яких обставин вчинено злочин, пов'язаний з наркотиками;

- ким вчинено злочин, чи притягалась раніше ця особа до кримінальної (адміністративної) відповідальності за аналогічні діяння;

- наявність обставин, що обтяжують вину;

- злочин вчинено однією особою чи групою осіб, функції кожного (хто займався вирощуванням, збутом, заготівлею і т.п.);

- хто організатор злочину;

- яка кількість наркотичних засобів вилучена і до якого виду наркотиків вони належать;

- яким способом виготовлено наркотичні засоби і яке обладнання при цьому використовувалось;

- що служило сировиною для виготовлення наркотичних засобів, звідки його постачали;
- чи залучалися неповнолітні і дорослі особи до немедичного вживання наркотиків;
- які обставини сприяли вчиненню цього злочину.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів було залучено неповнолітню особу, то крім обставин, передбачених статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України, повинні також бути з'ясовані:

1. Повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.
2. Ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння.
3. Умови життя та виховання неповнолітнього.
4. Наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

З урахуванням специфіки відповідальності неповнолітніх, законодавством передбачені додаткові гарантії встановлення істини, охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, а саме:

- В кримінальному провадженні за участю неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого обов'язково беруть участь батьки або інші його законні представники (ст. 488 КПК України);
- До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються у дитячій установі – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України);
- Стаття 492 КПК України передбачає специфіку застосування таких запобіжних заходів як затримання та тримання під вартою. При поставленні вироку, крім питань, зазначених у ст. 498-502 КПК України, які присвячені

застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності;

– Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає спеціальну підставу для закриття кримінального провадження судом – у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру, передбачених ч. 2 ст. 105 КК України (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України).

Важливо також зазначити, що прокурор, слідчий суддя, суддя, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього, повинні мати необхідні знання особливостей такого провадження з тим, щоб, як і слідчий, здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, вживати всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього, зокрема:

– винесення розпорядження про роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) і дорослих та інших співучасників вчинення кримінального правопорушення (ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення»);

– винесення постанови (ухвали) про забезпечення безпеки неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) (ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»);

– оберігання неповнолітнього від негативного впливу на нього з боку інших осіб під час здійснення слідчим одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України);

– забезпечення участі у допиті неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря (ст. 491 КПК України).

У кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, зокрема незаконному вживанні, виробництві чи виготовленні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів, у тому, що особа є повнолітньою (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України).

Необхідно зазначити, що неповнолітні підозрювані, обвинувачені згідно з п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року є суб'єктами права на безоплатну правову допомогу.

Так, на підставі Положення, затвердженого наказом Міністерства Юстиції України від 2 липня 2012 року № 967/5 з 1 січня 2013 року на обласному рівні почали діяти Центри з надання безоплатної вторинної допомоги.

Серед інших правових послуг, які мають право надавати подібні центри, - забезпечення участі захисника при проведенні досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень у суді у випадках, коли участь захисника є обов'язковою відповідно до положень КПК України, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений не може запросити захисника через відсутність коштів чи з інших суб'єктивних причин.

Тому, якщо для захисту неповнолітнього не було залучено (запрошено) захисника, то відповідно до ч. 2 і 3 ст. 49 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя чи суд постановляє ухвалу, якою доручає Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката є обов'язковою для негайного виконання.

Отже, наявність особливого провадження у справах про злочини із залученням неповнолітніх, зокрема незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зумовлена необхідністю встановлення істини у кримінальних провадженнях для справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього обвинуваченого.

3. Слідчі ситуації, версії, планування та алгоритм першочергових дій при розслідуванні незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

При розслідуванні кримінальних правопорушень щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів велику увагу слід приділяти початковому етапу розслідування, бо саме на цьому етапі виконується великий обсяг роботи, пов'язаний з пошуком, виявленням і закріпленням доказів. Для вирішення цих завдань необхідно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а

також інші заходи, послідовність яких залежить від слідчої ситуації, що склалась. Залежно від характеру і повноти первинних матеріалів про злочин можна виділити наступні типові слідчі ситуації:

Ситуація 1. підозрюваного затримано під час або відразу після вчинення ним протиправних дій з наркотиками:

- а) виявлені наркотичні засоби придбано підозрюваним у невідомого йому іншого продавця наркотиків;
- б) підозрюваний – постійний клієнт у знайомого йому збувача;
- в) підозрюваний виготовляє наркотики з метою збуту із придбаної, добутої або самотійно вирощеної ним наркосировини;
- г) затримана особа є членом злочинного угруповання, що займається наркобізнесом;
- д) виявлені у підозрюваного наркотичні засоби викрадено з лікувального закладу, аптеки, іншої медичної установи ним самим або іншою особою.

Для ситуації типовими є такі слідчі дії та оперативно-розшукові заходи:

- затримання та особистий обшук підозрюваного;
- огляд (обшук) місця затримання; місцевості, де вирощувалось наркотиковмісна культура; приміщень, де зберігались наркотики, сировина для їх виготовлення;
- огляд наркотиковмісних засобів, документів, предметів, одягу затриманого;
- медичне освідування затриманого з метою встановлення його стану, при необхідності відібрання для подальшого дослідження зразків крові, сечі, змивів з рук тощо;
- призначення судово-медичної, наркологічної, психіатричної та інших експертиз, в яких виникає потреба;
- обшук або виїмка за місцем проживання, роботи підозрюваного;
- допит підозрюваного;
- допит свідків;
- оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення всіх злочинних зв'язків, місць зберігання, каналів збуту тощо.

Ситуація 2. Кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про викрадення партії наркотиковмісних препаратів з

приміщення аптеки (хімфармпідприємства, медичної установи). Типовими є версії, які висуваються за такими питаннями і обставинами:

- чи було викрадення, хто його вчинив;
- про спосіб, час і систему вчинення розкрадань;
- кількість викрадених наркотиків і місце їх схову;
- канали і шляхи збуту;
- наявність злочинних формувань при розкраданні;
- обставини, що сприяли викраденню;
- мета викрадення.

Під час розкриття розглядуваних злочинів здійснюються такі **дії і заходи:**

- а) огляд місця події;
- б) допити працівників об'єкта, звідки викрадено наркотики;
- в) оперативно-розшукові заходи, спрямовані на перевірку запідозрених у викраденні осіб, а також раніше засуджених за незаконний обіг наркотиків, наркоманів, токсикоманів і місць, де вони можуть перебувати;
- г) оперативно-розшукові заходи в жилому районі, що прилягає до місця злочину, для виявлення кубел або місць, де проживають особи, що займаються наркобізнесом; організації засідок у місцях збереження наркотиковмісних препаратів (якщо є дані про можливий напад на ці об'єкти);
- д) використання оперативно-розшукових і криміналістичних обліків органів внутрішніх справ;
- е) проведення оперативно-розшукових заходів для виявлення фактів збуту наркотиків;
- ж) здійснення перевірок за фактами доставляння в лікарні і медичні установи осіб з ознаками наркотичного сп'яніння чи отруєння (направлення подібних орієнтувань в інші органи внутрішніх справ);
- з) вивчення матеріалів аналогічних кримінальних справ («відмовних» матеріалів), оперативних матеріалів;
- и) призначення експертиз.

По основній масі кримінальних справ даної категорії складаються слідчі ситуації. Лише в поодиноких випадках можливі ситуації, коли з самого початку факт злочину і особа, яка його вчинила, достатньо очевидні, наприклад після затримання громадян, що перевозять наркотики, при огляді в аеропорту, в прикордонних пунктах та ін. Тут є дані про придбання, зберігання та перевезення наркотиків, а іноді й про винну особу. Однак і такі

ситуації нерідко ускладнюються тим, що незабаром виявляються нові злочинні епізоди і нові особи, причетні до них.

Планування розслідування – динамічний процес, пов'язаний з безперервним надходженням даних, встановленням нових обставин, що спонукають до коректування плану. Кожен злочин у сфері незаконного обігу наркотиків має свої особливості, тому планування має бути індивідуальним і своєчасним.

Основна мета планування розслідування полягає у встановленні способів, місця і часу скоєння злочинних операцій, каналів надходження, оптового збуту та роздрібної реалізації наркотиків.

Залежно від виду (групи) злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів планування буває різним. Так, специфіка розслідування замаскованих розкрадань наркотиків з медичних установ і хімфармпідприємств, їх незаконного виготовлення, придбання та збуту полягає в тому, що при порушенні кримінальної справи оперативникам приблизно відомі особи, причетні до скоєння злочину, в той час як обставини скоєного ясні лише частково. Тут найбільш важко виявити всі епізоди злочинної події і його ознаки.

4. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

4.1. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Негласні слідчі (розшукові) дії передбачені статтями 260-264, 267-274 КПК України проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, а також виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у деяких випадках слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати.

Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії протягом шести годин з моменту його отримання.

Строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати два місяці.

Загальний термін проведення негласних слідчих (розшукових) дій в межах одного кримінального провадження не може перевищувати дванадцяти місяців.

Однак у КПК України міститься важливе уточнення: якщо метою проведення таких дій є розшук особи, яка переховується від органів досудового слідства або суду, така дія може тривати до виявлення та затримання розшукуваного.

Особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

4.2. Види негласних слідчих (розшукових) дій та порядок їх застосування

1. Втручання у приватне спілкування (аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем).

2. Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи.

3. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

4. Спостереження за особою, річчю або місцем.

5. Моніторинг банківських рахунків.

6. Аудіо-, відеоконтроль місця.

7. Контроль за вчиненням злочину (контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину).

8. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

9. Негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

Ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді.

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування, якщо будь-яка слідча (розшукова) дія включатиме таке втручання.

Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене.

Аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Арешт на кореспонденцію накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності – за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

При виявленні в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень.

Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції складається протокол згідно з вимогами КПК України.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

Пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності, здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

Слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою:

- виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;
- виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- виявлення осіб, які розшукуються;
- встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

Обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу є негласною слідчою (розшуковою) дією, яка полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються, якщо в результаті його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитися **візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису**, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

За результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозапис.

Спостереження за особою проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Спостереження за особою до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Аудіо-, відеоконтроль місця може здійснюватися під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину і полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису всередині публічно доступних місць, без відома їх власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб, за наявності відомостей про те, що розмови і поведінка осіб у цьому місці, а також інші події, що там відбуваються, можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Аудіо-, відеоконтроль місця проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину.

Контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти: 1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень; 2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей; 3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини; 4) екологічній або техногенній катастрофі.

Під час підготовки та проведення заходів з контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Здобуті в такий спосіб речі і документи не можуть бути використані у кримінальному провадженні.

Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону **виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації**, або є учасником зазначеної групи чи організації, який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування.

Виконання зазначеними особами такого спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності строк його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування.

Негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у випадку, якщо їх отримання неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Негласне отримання зразків здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок **конфіденційного співробітництва з іншими особами**, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених КПК України.

Забороняється залучати до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, священнослужителів, журналістів, якщо таке співробітництво буде пов'язане з розкриттям конфіденційної інформації професійного характеру.

Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

НАЙСУТТЄВИШІ ОСОБЛИВОСТІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ЗВЕДЕНА ТАБЛИЦЯ

Стаття КПК України	Назва негласної слідчої (розшукової) дії	Ким приймається рішення	Зміст заходу	Особливість
ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ (тільки за постановою слідчого судді)				

260	аудіо-, відео-контроль особи	слідчим суддею	фіксування розмов, інших звуків, рухів, дій	обмежуються права певної особи, щодо якої проводяться негласні слідчі дії, у тому числі у публічно недоступних місцях, на відміну від аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270) публічно доступного, без визначення кола осіб, поведінка й дії яких будуть фіксуватись
261 262	накладення арешту на кореспонденцію	слідчим суддею	накладення арешту полягає в огляді та виїмці поштово-телеграфної кореспонденції, що може містити інформацію, речі, документи	1) лише матеріальні носії; 2) вважається скасованим після завершення терміну, визначеного слідчим суддею; 3) проводиться за участю та у присутності представника установи; 4) можливе: вилучення, зняття копій, одержання зразків, нанесення спеціальних позначок, обладнання техзасобами контролю, заміна на безпечні аналоги; 5) за кожним випадком складається окремий протокол
263 265 266	зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж	слідчим суддею	фіксування знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень між особами, які здійснюють спілкування із застосуванням засобів телекомунікації	1) в ухвалі слідчого судді має бути зазначено ознаки для унікальної ідентифікації абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у спілкування; 2) здійснюється виключно уповноваженими підрозділами МВС України та СБУ; 3) зберігання інформації у незмінному вигляді покладається на працівників операторів, а в частині відтвореної як додаток до протоколу забезпечується прокурором
264 265 266	зняття інформації з електронних інформаційних систем	слідчим суддею, в окремих випадках прокурором та слідчим	пошук, виявлення і фіксація відомостей в інформаційних системах, доступ до них	1) в ухвалі слідчого судді має бути зазначено ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи; 2) не потребує дозволу слідчого судді, якщо доступ не обмежено та не пов'язано з подоланням системи логічного захисту; 3) може проводитись стосовно

				нетяжких та особливо тяжких злочинів
ІНШІ ВИДИ НС(Р)Д				
267	обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	слідчим суддею	Обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи	місце з обмеженим доступом, відсутній дозвіл власника чи уповноваженої особи користувача, здійснюється таємно
268	установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу	слідчим суддею, в окремих випадках прокурором та слідчим	локалізація місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу зв'язку та інших радіо-випромінювальних пристроїв	1) здійснюється без розкриття змісту повідомлень, що передаються; 2) в ухвалі має бути зазначено ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента, мережу, кінцеве обладнання; 3) можливе до постанови ухвали слідчого судді в порядку, встановленому ст. 250 КПК України; 4) можливе щодо нетяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 246 КПК України)
269	спостереження за особою, річчю або місцем	слідчим суддею, в окремих випадках прокурором, слідчим	пошук, фіксація і перевірка відомостей про особу, її поведінку та тих, з ким особа контактує, певну річ, місце, візуальне спостереження	1) лише у публічно доступних місцях; 2) можливе до винесення ухвали слідчого судді у порядку, встановленому ст. 250 КПК України; 3) спостереження за річчю чи місцем здійснюється на підставі рішення прокурора чи слідчого
270	аудіо-, відеоконтроль місця	слідчим суддею	здійснення прихованої фіксації в публічно доступних місцях без відома власника	здійснюється виключно у публічно доступних місцях
271	контроль за вчиненням злочину	прокурор	1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка;	1) не проводиться, якщо неможливо повністю запобігти тяжким наслідкам; 2) забороняється провокувати, підбурювати на вчинення злочину з метою його подальшого

			3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обставин злочину	викриття, впливати насильством, погрозами, шантажем; 3) якщо контроль закінчується відкритим фіксуванням, протокол складається у присутності особи, стосовно якої проводилась дія; 4) у рішенні прокурор має зазначити обставини, які вказують на відсутність провокування особи на вчинення злочину та про застосування спеціальних імітаційних засобів; 5) у разі необхідності обмеження конституційних прав і свобод потрібно одержати дозвіл слідчого судді
272	виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації	слідчим за згодою керівника слідчого підрозділу або прокурора	участь легендованої особи у діяльності ОГ чи ЗО з метою одержання відомостей, речей, документів	1) збереження у таємниці достовірних відомостей про особу; 2) у постанові зазначається обґрунтування меж спецзавдання, використання імітаційних засобів; 3) не може перевищувати 6 місяців або продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування чи прокурором на строк, що не перевищує термін досудового розслідування
274	негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження	слідчим суддею	негласне отримання зразків для порівняльного дослідження	у клопотанні та ухвалі зазначаються конкретні зразки, які планується отримати
275	використання конфіденційного співробітництва	слідчий	право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва та залучати осіб до проведення негласних слідчих дій	адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі, журналісти не підлягають залученню до конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих дій, якщо це пов'язано з розкриттям інформації професійного характеру

4.3. Порядок документування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом проведення оперативної закупки

Оперативна закупка є формою такої негласної слідчої (розшукової) дії як «Контроль за вчиненням злочину».

1. Виключно у разі виявлення ознак злочину, пов'язаного з незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування.

Якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує проведення оперативно-розшукового заходу, після чого направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп до відповідного органу досудового розслідування.

*Обґрунтованою вважається практика документування збуту у рамках оперативно-розшукових справ, ураховуючи те, що **достовірна інформація про збут наркотиків певною особою є готуванням до тяжкого або особливо тяжкого злочину**, відповідно реалізація повинна здійснюватися після встановлення обставин вчиненого злочину, а також знаходження каналів надходження наркотичних засобів та місцезнаходження доходів, отриманих злочинним шляхом (пункт 3 вказівки ГСУ МВС України від 06.03.2014, №13/11-3842)*

Вказані матеріали повинні містити наступну інформацію:

- час, місце, спосіб, інші обставини вчинення злочину;
- відомості про особу (групу осіб), яка вчинила (вчинятиме) злочин (в тому числі склад групи, роль кожного з них, відомості про схему зв'язків, притягнення до кримінальної або адміністративної відповідальності тощо);
- відомості про конкретні злочинні дії, в яких виявляється вказаний злочин (виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту чи збут);
- відомості про джерела походження та придбання наркотичних засобів, способи їх поширення;

- відомості про різновид наркотичного засобу;
- відомості про майно, яке може бути вилучено або накладено арешт.

Забороняється реєстрація до ЄРДР рапортів працівників оперативних служб щодо фактів збуту наркотичних засобів без попереднього погодження відповідних матеріалів з керівництвом слідчого підрозділу (пункт 4.1 доповідної записки ГСУ МВС України «Про покращання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів» першому заступникові Міністра внутрішніх справ від 28.04.14, №16903).

За кожним фактом закриття кримінального провадження, зареєстрованого за ст. 307 КК України, ініціюється проведення службового розслідування, а у випадку, якщо закрито провадження, зареєстроване за рапортом працівника БНОН, таке службове розслідування проводиться спільно з керівництвом відповідного оперативного підрозділу. Щоквартально аналізуються причини необґрунтованого закриття кримінальних проваджень, допущені прорахунки під час їх розслідування, про що повідомляється ГСУ МВС України (п. 1 вказівки ГСУ МВС України від 06.03.2014, №13/11-3842).

2. Дані матеріали після резолюції керівника органу чи підрозділу підлягають обов'язковій реєстрації в ЄО черговою частиною міськрайліноргану внутрішніх справ, на території якого готується вчинення злочину (вчинено злочин), з метою уникнення можливого витoku інформації (чергова частина, база даних «Факт», ЄРДР) без розшифровки даних про особу, яка вчиняє злочин.

Доступ до внесених в ЄРДР відомостей щодо кримінальних правопорушень про збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів відкривається з моменту оголошення підозри особі або прийняття рішення про закриття без оголошення підозри відповідній особі.

Винятком з цього правила є слідчий та прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, керівник слідчого підрозділу та керівник прокуратури, які відповідно проводять досудове розслідування та здійснюють контроль і нагляд у цьому кримінальному провадженні (п. 4.7 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом Генерального прокурора України від 17.08.2012 № 69).

3. Після реєстрації матеріалів вони передаються начальнику слідчого підрозділу, який вивчає викладену в ньому інформацію та після резолюції передає слідчому для внесення відомостей до ЄРДР.

4. Після початку кримінального провадження слідчий в порядку ст. 40 КПК України направляє доручення оперативному підрозділу на встановлення повних анкетних даних особи, місць її мешкання (реєстрації) та іншої інформації, яка має значення для подальшого проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у межах кримінального провадження (вид наркотичного засобу, місця їх зберігання, місця та час збуту, вартість, обсяги збуту, можливі зв'язки, шляхи здійснення злочинної діяльності, використання заходів конспірації тощо).

5. За результатами виконання доручення слідчий виносить клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на повне, всебічне та неупереджене документування усієї злочинної діяльності **(а не виключно етапу оперативної закупки)**.

Позиція Європейського суду з прав людини з урахуванням положень п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вказує на те, що інформація, отримана в результаті проведеної оперативної закупки наркотиків не повинна бути єдиним доказом, на якому ґрунтується обвинувачення.

Докази, здобуті шляхом провокації, не можуть бути використані в судочинстві, оскільки це є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположеннях свобод через порушення принципу справедливості.

Європейський суд з прав людини звертає увагу на те, що проводити оперативну закупку слід лише за наявності об'єктивної підозри в причетності особи до злочинної діяльності або схильності до вчинення злочинів, яка повинна ґрунтуватися на матеріалах перевірки, у тому числі оперативними та оперативно-технічними заходами. Інформація про те, що особа мала намір вчинити злочин, має ретельно перевірятися. Правоохоронні органи зобов'язані довести, що в них були вагомі підстави для проведення такої операції.

При цьому критерієм розмежування провокації (підбурювання) та наявності об'єктивної підозри Європейський суд з прав людини вважає момент початку здійснення працівниками поліції відповідного заходу: чи вони просто приєдналися до вже вчиненого злочину, чи спровокували особу на його вчинення.

Практично аналогічні вимоги містяться у ст. 271 КПК України, відповідно до якої контроль за вчиненням злочину може здійснюватися лише у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин (вказівка ГСУ МВС України від 03.03.2014, №13/11-3637).

6. Слідчий після отримання ухвали слідчого судді на проведення негласних слідчих (розшукових) дій в порядку ст. 40 КПК України готує доручення та направляє його разом із клопотанням та ухвалою до оперативного підрозділу ОВС для виконання.

7. Керівник оперативного підрозділу визначає співробітника, який виконуватиме доручення слідчого. Вказаний співробітник на підставі доручення слідчого та ухвали слідчого судді готує відповідні завдання в УОТЗ чи у ОС, направляє його для виконання уповноваженому оперативному підрозділу.

8. У подальшому оперативний працівник згідно зі ст. 252 КПК України за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складає протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Кожний протокол про результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії з додатками не пізніше 24 годин після його складання передається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів у вказаному кримінальному провадженні.

Виключно за результатами отримання доказів, які свідчать про причетність особи до вчинення незаконного обігу наркотичних засобів, ініціюється питання про проведення негласної слідчої (розшукової) дії - контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки. Для здійснення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки слідчий направляє оперативному підрозділу, за матеріалами якого було відкрито кримінальне провадження, доручення на підбір особи (осіб), яка надасть добровільну згоду на проведення оперативної закупки та у разі необхідності для забезпечення заходів безпеки.

9. Оперативний підрозділ вживає заходів щодо підбору такої особи, про що повідомляє слідчого.

10. У випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин прокурор за ініціативою слідчого згідно з ч. 4 ст. 246 та п. 2 ч. 1 ст. 271 КПК України приймає рішення про проведення оперативної закупки, про що виноситься постанова.

У постанові зазначається:

- посада, звання, прізвище працівника органу прокуратури, який її виносить;
- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого виноситься постанова;
- правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) КК України;
- підстави для проведення;
- відомості про особу, щодо якої буде проводитись оперативна закупка;
- початок, тривалість і мета негласної слідчої (розшукової) дії – дата винесення постанови про проведення негласної слідчої (розшукової) дії та початку її проведення, загальна тривалість негласної слідчої (розшукової) дії, яка визначена прокурором, опис бажаного результату, який планується одержати внаслідок її проведення, зокрема отримання відомостей, що можуть використовуватися в доказуванні, інформації про можливих співників, місць зберігання предметів і документів, що виступали предметом або знаряддям злочину, встановлення свідків, виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, тощо;
- загальна назва, кількість чи інші характеристики «товару», який підлягає закупці;
- при можливості точного визначення – вид наркотичного засобу, психотропної речовини та їх аналогів, яку планується придбати, та сума коштів, інші засоби, які будуть використані в ході оперативної закупки;
- вигадані установчі дані особи, якій доручено провести оперативну закупку (у разі застосування до покупця заходів безпеки в постанові зазначаються його легендарні установчі дані);
- обґрунтування прийнятої постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб.

З метою підтвердження достовірності відомостей у постанові підписи посадових осіб скріплюються відбитком гербової печатки. Постанова про проведення оперативної закупки складається у двох примірниках, з яких перший долучається до кримінального провадження, а другий залишається на зберіганні в прокуратурі.

Після отримання постанови прокурора на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки слідчий готує доручення та направляє його разом із постановою прокурора до оперативного підрозділу ОВС для виконання.

13. За необхідності при підготовці до оперативної закупки слідчий за погодженням з прокурором отримує в суді ухвали на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж).

14. Покупець підлягає огляду за участю працівників (співробітників) уповноваженого підрозділу та за можливістю понятих, про що складається протокол. У протоколі перераховуються всі речі та предмети, наявні у покупця (його одяг та взуття), а також зазначаються індивідуальні особливості та ідентифікаційні ознаки виданих цінностей, грошових купюр, іншого майна, які передаватимуться продавцю в обмін на товар.

Перед врученням грошей покупцю вони оглядаються без його участі у присутності двох понятих

Для фіксації злочинної діяльності продавця відповідно до чинного законодавства покупцеві можуть вручатися спеціальні технічні засоби при наявності в оперативно-технічних підрозділах технічних засобів, витратних матеріалів, та оперативних позицій, які дозволяють здійснювати оперативно-технічний захід. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України, якщо оперативна закупка передбачатиме таке втручання.

15. Придбаний товар вилучається у покупця й детально оглядається, про що складається протокол, який підписується учасниками, покупцем та обов'язково понятими. Вилучений товар упаковується, опечатується, скріплюється підписами учасників, покупця та направляється для проведення експертизи.

16. Проведення оперативної закупки здійснюється виключно за грошові кошти та з використанням майна, у тому числі імітаційних засобів органів і підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

17. Оперативний підрозділ проводить оперативну закупку наркотичного засобу чи психотропної речовини, за результатами чого складає протокол з дотриманням вимог ст. 104 КПК України.

18. Якщо проведення оперативної закупки закінчується відкритим фіксуванням, тобто затриманням продавця, у нього в присутності понятих вилучаються речі, предмети (кошти, майно, одяг), які можуть підтверджувати його причетність до злочинної діяльності, про що складається протокол у порядку ст. 208 КПК України. Слідчий особисто бере у цьому участь.

19. Слідчий, прокурор здійснює освідування продавця для виявлення на його тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря (у зв'язку з цим на етапі підготовки до проведення оперативної закупки готується відповідна постанова). У затриманій особі необхідно відібрати біологічні зразки, а саме: змиви з рук, тіла; нігтьові зрізи, відбитки пальців і долонь рук.

В кожному кримінальному провадженні, в якому для документування злочинної діяльності використовуються заздалегідь ідентифіковані (помічені) засоби, у відповідності до ст. ст. 208, 223, 234, 236, 241 КПК України проводиться освідування або обшук особи (при затриманні чи в рамках обшуку житла чи іншого володіння особи) (вказівка ГСУ МВС України від 21.03.2014, №13/11-4847).

20. Крім цього, після затримання збувача слідчому необхідно за погодженням з прокурором або прокурору звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку за місцем його проживання. Також слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Оперативні закупки необхідно проводити у два етапи:

Перший етап із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 260 КПК України (аудіо-, відеоконтроль особи), з можливою втратою коштів, що дасть змогу після проведення першої закупки звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку в місцях, де зберігаються наркотичні засоби, та вилучити їх з незаконного обігу за результатами обшуку. При проведенні першого етапу слідчий бере участь особисто або при наданні доручення на проведення оперативної закупки

оперативному підрозділу зазначає в дорученні, про проведення слідчих та процесуальних дій (вручення грошей, огляд місця події, вилучення наркотичних засобів тощо) доручається оперативним співробітникам.

Другий етап проводиться із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій із затриманням особи та проведення її особистого обшуку. В такому випадку слідчий особисто приймає у цьому участь та складає відповідні процесуальні документи.

Проте, слід зауважити, що кількість оперативних закупок, а також їх проведення з затриманням або ж без затримання продавця, можливість проведення інших негласних слідчих (розшукових) дій під час оперативної закупки, повинні визначатися в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин провадження, особистих характеристик продавця.

4.4. Контрольована поставка у справах, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

В Україні проведення контрольованої поставки здійснюється згідно з положеннями статті 271 КПК України та положеннями наказу центральних органів виконавчої влади від 16 листопада 2012 року №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні».

Контрольована поставка, як одна із форм контролю за вчиненням злочину, полягає в організації та здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням (перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

За загальними правилами контрольована поставка є допустимою за умов, що:

- встановленими або невстановленими особами вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин. Стаття 307 Кримінального кодексу України описує саме такі склади відповідно до класифікації злочинів, передбаченої у статті 12;
- цей злочин є незакінченим;

- розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину шляхом провадження інших гласних та негласних дій неможливо;
- є можливість припинення злочинної діяльності на ранніх стадіях її вчинення.

Контрольована поставка, як форма контролю за вчиненням злочину, передбаченого статтею 307 Кримінального кодексу України проводиться на підставі рішення прокурора, яке оформлюється постановою. Постанова прокурора є процесуальним документом, в якому викладається мотивоване рішення або розпорядження, прийняте у ході здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення.

Постанова має складатися з:

- 1) вступної частини, яка містить відомості про місце і час прийняття постанови, прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка винесла постанову;
- 2) мотивувальної частини, яка містить відомості, що обґрунтовують прийняте за постановою рішення, із посиланням на норми законодавства України;
- 3) резолютивної частини, яка відображає відомості щодо суті та змісту прийнятого процесуального рішення, місця та часу (строків) його виконання та вказує на виконавців постанови.

Під час підготовки та проведення контрольованої поставки за статтею 307 забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

У зазначеній постанові, крім відомостей, передбачених статтею 251 КПК України викладаються обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину, а також зазначається про застосування, у разі необхідності, спеціальних імітаційних засобів.

Відповідно до частини 5 ст. 246 КПК України у рішенні про проведення контрольованої поставки в рамках досудового розслідування за статтею 307 Кримінального кодексу України зазначається строк її проведення. Строк проведення контрольованої поставки може бути продовжений прокурором до вісімнадцяти місяців. У разі, коли при проведенні контрольованої поставки виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи (наприклад, права на недоторканість

житла, особисте і сімейне життя), воно має здійснюватися відповідно до положень Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді за поданням прокурора згідно з вимогами ст. 246-249 КПК України.

Відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України про результати контрольованої поставки складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Якщо контрольована поставка закінчується відкритим фіксуванням, про це складається протокол у присутності такої особи.

Протокол про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії з додатками **не пізніше ніж через двадцять чотири години** з моменту припинення цієї дії передається прокурору. Прокурор вживає заходи щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

Аналізуючи наукову літературу та практику провадження уповноваженими контрольованої поставки, можна зробити висновок, що **відповідно до мети завданнями контрольованої поставки є:**

- документування протиправної діяльності та виявлення всіх осіб, причетних до вчинення злочину за статтею 307 ККУ;
- конфіскація за результатами контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;
- виявлення причин та умов вчинення цього злочину;
- виявлення джерел фінансування незаконних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами та подальших шляхів «відмивання» (легалізації) отриманих кримінальних доходів;
- забезпечення доказів злочинної діяльності осіб щодо незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У залежності від джерел отриманої інформації, характеру походження вантажу, товарів, предметів, речовин та способу його переміщення, наявністю супроводжених осіб та інших обставин контрольовані поставки за розглядуваною статтею поділяються на види:

а) залежно від пункту відправлення і пункту призначення вантажу, товарів, предметів та речовин, заборонених для обігу та відповідної

державної приналежності території, на якій планується проводити операцію:

- внутрішня (міжрегіональна) контрольована поставка – контрольоване переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що незаконно транспортуються в межах території нашої держави;
- зовнішня (пов'язана з перетином кордону) контрольована поставка;
- контрольоване переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, що незаконно транспортуються за межі або безпосередньо в Україну із-за кордону на підставі заключних односторонніх чи багатосторонніх угод та договорів з іноземними країнами.

Окремим підвидом зовнішньої контрольованої поставки є транзитна контрольована поставка – контрольоване переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів через територію України, яке здійснюється на підставі запитів державних органів інших країн.

Слід зазначити, що національний законодавець у Кримінальному процесуальному кодексі України визначив окреме місце контрольованої поставки серед заходів міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій.

Так, стаття 569 КПК України визначає, що *слідчий органу досудового розслідування України у разі виявлення ним контрабандної поставки наркотичних засобів*, психотропних речовин або їх аналогів при проведенні процесуальних дій, у тому числі за запитом про міжнародну правову допомогу, має право не вилучати її з місця закладки або транспортування, а за домовленістю з компетентними органами держави, куди її адресовано, безперешкодно пропустити її через митний кордон України з метою виявлення, викриття та документування злочинної діяльності міжнародних злочинних організацій.

4.5. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій у справах, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

4.5.1. Огляд місця події

Відповідно до ст. 237 КПК України метою огляду місця події є виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Сутність огляду полягає у тому, що слідчий безпосередньо, за допомогою своїх каналів сприйняття і відчуттів сприймає, вивчає та фіксує

обстановку події злочину, його наслідки, а також окремі предмети та сліди з метою встановлення осіб, що вчинили злочин та всіх інших обставин.

Дана слідча (розшукова) дія вважається невідкладною, адже відповідно до п. 3 ст. 214 КПК України – огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, тобто ще до початку досудового розслідування.

Перш за все, слід зазначити, що особливості проведення даної слідчої (розшукової) дії доречно розглядати з огляду на те який саме об'єкт підлягає огляду.

Так, на нашу думку, необхідно з тактичної точки зору виділяти наступні різновиди огляду:

- огляд ділянки місцевості або приміщення, де вирощуються наркотиковмісні рослини для збуту;
- огляд приміщення, де здійснюється виготовлення або виробництво наркотиків для збуту;
- огляд місцевості, де відбулася передача наркотику.

а) Огляд ділянки місцевості або приміщення, де вирощуються наркотиковмісні рослини для збуту, є досить специфічною слідчою дією, адже після її проведення незаконний посів підлягає обов'язковому знищенню. Саме тому для забезпечення повного і всебічного закріплення доказів на місці події слідчий повинен ретельно підготуватися і дуже відповідально підійти до організації процедури проведення огляду.

В рамках підготовки до огляду необхідно виконати наступні заходи:

- визначити склад слідчо-оперативної групи, і послідовність дій кожного з учасників;
- запросити спеціаліста агронома або біолога для надання консультаційної допомоги;
- підготувати технічні засоби для провадження вимірювання, зважування, фіксації, вилучення речових доказів;
- підібрати і проінструктувати понятих (адже незаконні посіви наркотиковмісних культур часто розташовані у віддалених, важкодоступних місцях).

В протоколі огляду необхідно обов'язково зафіксувати наступні фактичні данні:

- місцезнаходження земельної ділянки чи приміщення з незаконним посівом рослин, розмір, наявність огорожі, охорони, спеціального обладнання, наявність шляхів підходу до неї та опис прилеглої території;
- які саме рослини вирощуються, розмір посіву, його розташування відносно інших культур, кількість наркотиковмісних культур на одиниці площі;
- детальний опис слідів культивування рослин;
- сліди збирання або виготовлення наркотичних засобів (надрізи на головках маку, наявність скошених ділянок, сліди збирання верхніх чи інших частин конопель);
- наявність знарядь і засобів для культивації рослин на ділянці з посівом або прилеглої території;
- наявність слідів перебування певних осіб на ділянці або в приміщенні, тобто слідів транспортних засобів, взуття, відбитків пальців рук тощо.

Слід звернути увагу на те, що невисушені наркотичні засоби рослинного походження необхідно поміщувати в картонні коробки або пакети з невеликими отворами. Адже у поліетиленових мішках та інших щільно закритих упаковках вони швидко пріють (гниють) і стають непридатними для дослідження.

На упаковках із зразками рослин мають бути підписи понятих і слідчого, який вилучив речові докази. Якщо вилучено дуже велику кількість наркотичних засобів, слід направляти на дослідження тільки їх частину.

б) При огляді приміщення, де здійснюється виготовлення або виробництво наркотиків для збуту, необхідно вилучити наступні об'єкти:

- всю сировину для виготовлення наркотиків;
- весь виготовлений наркотик, як кінцевий продукт та відходи технологічного процесу;
- засоби, знаряддя, обладнання та пристосування, що використовувались в технологічному процесі виготовлення чи виробництва наркотику;
- літературу з хімічного синтезу, фармакології та фармацевтики, записи з хімічними формулами;
- зразки та проби кіптяви на стелі, стінах, засобах вентиляції, води із систем каналізації тощо;
- записи, що свідчать про виготовлення та збут наркотичних засобів і психотропних речовин (у зошитах, на окремих аркушах, щоденниках);

– записники, фотографії, будь-які електронні носії інформації (диски пам'яті комп'ютера, флеш карти, диски, мобільні телефони), за допомогою яких можна встановити зв'язки затриманого та його причетність до збуту наркотиків;

– чисті бланки рецептів, кліше печаток, які свідчать про виготовлення рецептів на право придбання наркотиковмісних препаратів.

При проведенні оглядів вказаних приміщень треба мати на увазі, що певні наркотичні засоби чи психотропні речовини (наприклад, ефедрин) під дією світла та кисню дуже швидко розкладаються. Це, в свою чергу, може унеможливити їх визначення в подальшому.

Тому такі речові докази слід негайно направити на експертне дослідження, вживаючи при цьому необхідні заходи щодо їх збереження (наприклад, помістити в герметично закритий флакон з темного скла). Треба пам'ятати, що пакувати разом матеріали та речовини, виявлені в різних місцях, заборонено.

При огляді лікарських наркотиковмісних препаратів особливу увагу слід зосередити на фіксації в протоколі назви препарату, його форми, особливостей пакування, підприємстві, що виготовляє його, терміну придатності, маркуванні. Рекомендується долучати в якості речового доказу упаковку вилученого засобу.

При огляді пакунків, ампул чи інших ємкостей з наркотиками (чи просто підозрілих за змістом) слідчий повинен вжити заходів щодо виявлення, фіксації і вилучення за допомогою фахівця слідів пальців рук на них.

У осіб, які знаходяться в приміщенні і підозрюються у причетності до наркозлочинів за постановою прокурора робляться змиви з рук та зрізи нігтів

У протоколі огляду місця події слід вказати повний перелік усіх вилучених предметів із зазначенням їх якісних і кількісних характеристик (вигляд, склад, консистенція, колір, об'єм, вага), а також особливості пакувальних засобів та матеріалів. Кожен вилучений предмет необхідно помістити в окремий пакет, який зав'язати ниткою, кінці якої опечатати листом паперу із печаткою відповідного підрозділу ОВС, підписами понятих, слідчого та особи, у якої було вилучено цей об'єкт.

При огляді притонів у протоколі слід відобразити виявлену на момент огляду обстановку, сліди використання наркотичних засобів; факт перебування в цих приміщеннях конкретних осіб.

в) Головною метою огляду місцевості, де відбулася передача наркотику, є знайдення речей, предметів, викинутих або прихованих особою, що підозрюється у причетності до збуту. В першу чергу огляд повинен бути направленим на виявлення наркотиків та отриманих від збуту грошей (цінностей), від яких завжди намагаються позбавитись злочинці.

Але, слід пам'ятати, що в процесі обстеження території можуть бути знайдені й інші речові докази злочинної діяльності, наприклад, шприці, голки до них, матеріал для пакування наркотиків, листки із записами даних «клієнтів», розписками, тощо.

4.5.2. Особливості тактики затримання, освідкування і особистого обшуку особи, що підозрюється у збуті наркотиків

Затримання «на гарячому», освідкування і особистий обшук особи, що підозрюється у збуті наркотиків, представляють собою комплекс взаємопов'язаних слідчих (розшукових) дій. Вони оформлюються різними протоколами, і процедура їх проведення регламентується різними нормами КПК України, але з тактичної точки зору вони поєднані, проводяться паралельно і направлені на вирішення одних й тих же завдань.

При підготовці вказаного комплексу слідчих (розшукових) дій слід виходити із постановки наступних обов'язкових тактичних завдань:

- проведення заходів повинно здійснюватися в умовах безпеки життя і здоров'я членів оперативно-слідчої групи і оточуючих осіб;
- заходи повинні бути проведені з мінімальним нанесенням затриманому фізичної (болісних відчуттів, тілесних ушкоджень), матеріальної (розірваний чи пошкоджений одяг, загублені речі тощо) і моральної (приниження, моральних страждань) шкоди;
- проведені заходи повинні забезпечити повну фіксацію доказів (документальну і наочну) причетності особи до злочинної діяльності.

З урахуванням наведеного, слідчий для проведення цього комплексу дій повинен правильно визначити кількість членів слідчо-оперативної групи, час і місце проведення, визначити порядок дій кожного, провести детальний інструктаж, забезпечити наявність необхідних технічних засобів, а також зброї та засобів спеціального призначення для захоплення і безпечного утримання особи.

Слід враховувати, що затримання підозрюваної особи у місцях скупчення людей, на вулиці чи у будь-якому громадському місці повинно

здійснюватися шляхом раптового зближення і фізичного захоплення, щоб своєчасно попередити намагання «скинути» речові докази (наркотики, отримані гроші), а також можливість чинити опір, завдати шкоду собі або оточуючим.

Слід мати на увазі, що у місцях скупчення людей виключена можливість застосування зброї і таких спеціальних засобів, як сльозогінний газ, електрошок тощо. В таких місцях висока вірогідність завдання шкоди оточуючим, і не виключена можливість знаходження поблизу спільників затриманого, які можуть завадити проведенню тактичної операції. Наприклад, вчинити напад на працівників міліції або провокувати втручання перехожих в нібито незаконні дії міліції.

Для уникнення цих і подібних ситуацій кількість членів слідчо-оперативної групи має бути розрахована, виходячи із правила – на одного затриманого по 2-3 працівника міліції. До складу групи рекомендується включати жінок-співробітниць для зменшення настороженості злочинців і відвернення їх уваги.

Зближення із затриманим рекомендується проводити під продуманою легендою (прохання пригостити сигаретою, спитати дорогу, надати допомогу тощо) або негласно супроводжувати його до місця, де зближення буде безпечним (безлюдний провулок, темний під'їзд чи інше). Наблизившись до затриманого, слід швидко взяти його під руки з обох боків (двом працівникам), іншому члену групи перевірити одяг і взуття на предмет знаходження зброї чи небезпечних засобів, вилучити, якщо такі є. Окремі члени групи захоплення повинні слідкувати за оточуючими і забезпечувати недопущення стороннього втручання.

При здійсненні затримання злочинця у громадському місці рекомендується попередньо попереджати найближчих до місця події міліціонерів патрульно-постової служби, працівників державної автоінспекції, дільничних інспекторів для вжиття ними необхідних заходів щодо припинення можливого втручання сторонніх осіб.

Після фізичного захоплення, перевірки наявності і вилучення небезпечних предметів і засобів злочинця слід доставити в найближче приміщення (підрозділ ОВС, медичний заклад чи інше) і провести його особистий обшук (в порядку статті 208 КПК або в ході обшуку) і освідчування.

***Особистий обшук проводиться особою однієї статі в присутності
понятих цієї ж статі.***

Особистий обшук особи доцільно проводити зверху-вниз, починаючи з головного убору, потім оглядати верхній одяг, піджак, брюки, взуття. Обов'язково оглядається натільна білизна, панчохи, шкарпетки й інші речі.

При обстеженні головного убору необхідно мати на увазі, що невеликі предмети можуть приховуватись в козирки кепі, зашиті в підкладку. Тому звертається увага на стан швів, однорідність ниток, потовщення. Хустка або косинка, пов'язані на голові (волосся) розгортаються і обстежуються з тих же міркувань.

При огляді верхнього одягу, в першу чергу перевіряються кишені, які спочатку звільняють від всього вмісту. Належить перевіряти чи не є кишені подвійними, чи не мають вони скритого відділення з внутрішньої сторони. Наркотики можуть бути приховані в комірах та інших багатшарових частинах одягу, на внутрішній стороні спідниці між верхом і підкладкою, усередині рукавів і лацканів. Всякого роду латки можуть також скривати дрібні об'єкти.

При обстеженні взуття з нього виймають устілки, підп'яточники, все це розгортають, перевіряють простір між ними.

У валізах, сумках і іншій ручній поклажі не тільки перевіряється вміст, але і вивчаються самі речі, в яких можуть опинитися подвійні стінки, порожнечі. У чемодані або сумці потрібно зафіксувати внутрішній і зовнішній розміри, обстежити обшивку, шви, потовщення. Також ретельно досліджуються палиці, тростини, парасольки, автоматичні ручки.

При огляді нижньої білизни особливу увагу потрібно звертати на наступний спосіб приховання наркотиків: особа може вимочити нижню білизну у розчині, що їх містить (зокрема, з макової соломи, смоли коноплі тощо), виймає і після відповідної просушки одягає на себе. У таких випадках змінюється колір і еластичність нижньої білизни.

Також злочинець може приховувати наркотичні речовини у наступних місцях тіла та його порожнинах:

- між пальцями ніг або під медичним лейкопластиром, що прикладається на ступні;
- волосся, укладеному в спеціальну зачіску, шиньйони, перуки;
- заздалегідь прив'язаних до зубу і заковтуваних контейнерах;
- геніталіях людини.

Практиці відомі випадки, коли наркотики були поміщені у батарейках кишенькового ліхтарика, у запальничці і коробці з-під цигарок, у фотоапаратах, в упаковці з-під ліків, у пачках масла, у термосах і інгаляторах, у футлярах для окулярів і контактних лінз, внутрішніх і нижніх частинах корпусу годинників. Відомі випадки заливання наркотичних засобів з метою нейтралізації їх запаху воском, приховання у музичних інструментах, у кисневих балонах акваланга. Наркотики перевозились у продовольчих товарах (у шоколаді, впікались у хліб). Під час обшуку необхідно слідкувати, щоб обшукуваний не викинув якихось предметів або не підкинув їх комусь із присутніх, а після його закінчення необхідно оглянути місце проведення, маючи на увазі, що обшукуваний міг щось сховати або викинути перед початком обшуку.

У випадку затримання особи при передачі наркотиків на вулиці, слід обстежувати всю територію навколо цього місця. Якщо це проводиться у приміщенні, то крім нього необхідно піддавати огляду й прилеглу до нього територію, особливо ділянки під вікнами.

У разі, коли затриманню передують тривале переслідування злочинця, слід уважно оглянути весь цей маршрут. При цьому слід звернути увагу на той факт, що злочинці частіше намагаються позбавитись речових доказів не відразу після початку переслідування працівниками міліції, а тоді, коли стає очевидним, що фізичне захоплення неминуче.

Після дослідження речей і одягу затриманого, необхідно провести детальний огляд його тіла – освідування. Стаття 241 КПК України встановлює, що освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого проводиться для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Судово-медичне освідування – проводиться за дорученням слідчого судово-медичним експертом або лікарем (складається довідка).

Це зумовлено тим, що лікар може описати сліди ін'єкцій, їх давність тощо. Крім того ним за постановою прокурора відібраються та направляються на дослідження кров та сеча

Освідування як слідча (розшукова) дія представляє собою огляд тіла живої особи (і одягу), спрямований на виявлення, засвідчення наявності чи відсутності у особи особливих, помітних прикмет або виявлення, фіксацію і вилучення слідів, що мають значення у розслідуванні злочинів.

Своєчасне освідчування осіб, підозрюваних у причетності до збуту наркотиків (покупців і продавців), для встановлення ознак наркотичного сп'яніння або абстиненції, а також виявлення слідів злочину й особливих прикмет має не тільки доказове, а й важливе тактичне значення.

Так, дані про стан особи, її залежність від певного виду наркотиків, спосіб і частоту їх вживання дозволять правильно висунути версії, визначити черговість проведення слідчих (розшукових) дій з участю особи. Результати освідчування допоможуть вирішити питання про правильний вибір запобіжного заходу затриманому, умов його утримання.

4.5.3. Допит свідків

Зміст і мета допиту визначаються слідчою ситуацією, а тактичні прийоми – характеристикою особи свідка. Умовно свідків можна поділити на декілька груп:

- до першої групи відносяться свідки-очевидці затримання підозрюваного «на гарячому». Їх допитують, як правило, за обставинами затримання і поведінкою затриманого;
- до другої групи відносяться свідки, які можуть підтвердити факт виготовлення, збуту, придбання або крадіжки певною особою наркотичних засобів, а також інших злочинів, пов'язаних з наркотиками;
- до третьої групи відносяться особи, які можуть дати свідчення про факти перевезення наркотиків;
- до четвертої групи відносяться особи, які можуть дати свідчення про особисте життя підозрюваного, його поведінку в побуті, взаємовідносини з іншими особами. Такими свідками можуть бути друзі, родичі, сусіди.

За допомогою даної слідчої дії слідчий не тільки встановлює обставини, які необхідно довести, але й визначає напрямок пошуку нових доказів, а також перевіряє відношення до справи встановлених фактів і їхню достовірність.

Допит свідків проводиться відповідно до вимог статей 223-225 КПК України. Перед допитом слідчий повинен встановити особу свідка, роз'яснити його права та обов'язки відповідно до статті 66 КПК України, а також порядок проведення допиту. Обов'язково свідок попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань.

У справах розглядуваної категорії в якості свідків, у першу чергу, допитуються особи, які були присутні в якості понятих при проведенні оперативної закупівлі наркотиків, а також поняті, які були присутні при

затриманні, особистому обшуку підозрюваного, огляді місця події та обшуку житла чи іншого приміщення, що належить підозрюваному. Крім цього, свідками у справах цієї категорії часто виступають випадкові очевидці затримання підозрюваного на місці злочину, родичі і сусіди підозрюваного, працівники камер схову, медичних установ, та інші особи.

Ефективність допиту кожного окремого свідка залежить від рівня поінформованості слідчого про обсяг відомостей, якими можливо володіє особа, викликана на допит. Тому у підготовці до допитів велику роль грає спільна робота слідчого і оперативних працівників, які повинні своєчасно проводити обмін інформацією.

Допит свідка рекомендується починати з його вільної розповіді про відоме. Вільна розповідь дозволяє добросовісному допитуваному системно відтворити при розповіді те, що і як саме він це сприйняв, оскільки все сприйняте, як правило, являє собою єдине взаємозалежне ціле, а не окремі розрізнені деталі, що можуть виникнути при запитально-відповідальній формі допиту. Крім того, вільна розповідь не розкриває повною мірою інтерес слідчого, дозволяє оцінити позицію і наміри допитуваного.

Але слід пам'ятати, що вільна розповідь не завжди містить достатню, повну і точну інформацію. Тому після етапу вільної розповіді закономірно слід поставити допитуваному різноманітні за змістом та цільовим призначення питання. Вони можуть бути направлені на заповнення прогалин інформації у показаннях, на уточнення окремих даних, їх конкретизацію, на перевірку достовірності отриманих даних, нагадування фактів тощо.

Слідчий завжди повинен пам'ятати, що не можна ставити допитуваному навідні запитання, тобто такі, що прямо чи побічно підказують визначену відповідь, тому що замість об'єктивної інформації слідчий може одержати помилкову, тобто ту, на яку сам навмисно або випадково «навів» допитуваного.

І. Особливою категорією свідків у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії є **поняті, які запрошувались для проведення оперативної закупівлі наркотиків і були присутніми при огляді особи, яка купляла наркотики, при огляді грошей (їх копіюванні чи обробці спеціальними хімічними речовинами), які використовуються для купівлі; при огляді та вилученні наркотиків особи, яка купила. При допиті таких свідків слід обов'язково поставити наступні питання:**

- коли і як вони були запрошені бути присутніми при проведенні зазначених заходів;
- як звати особу, яка здійснювала закупку наркотиків та в який одяг вона була одягнена;
- чи проводився особистий огляд закупника наркотиків;
- якщо так, то які речі вилучалися;
- які гроші вручалися закупнику наркотиків;
- чи здійснювалася помітка грошових купюр;
- який вигляд мала особа, яка збувала наркотики (у випадку, якщо поняті спостерігали за процесом передачі наркотиків);
- що пояснював закупник наркотиків працівникам міліції після того, як купив наркотики;
- який вигляд мала речовина чи предмет, який був куплений.

В залежності від ситуації, яка складалася під час оперативної закупки наркотиків, понятим можуть ставитися й інші питання.

II. В ході допиту понять, які були присутніми при обшуку (у тому числі особистого обшуку та обшуку житла особи), огляду, вилученні речових доказів, з'ясовуються наступні питання:

- коли і як вони були запрошені бути присутніми при проведенні зазначених заходів;
- в який момент вони були запрошені для участі у огляді приміщення, в якому перебував підозрюваний;
- чи був отриманий дозвіл власника квартири чи іншого приміщення на огляд цього приміщення;
- чи дійсно у підозрюваного були вилучені ті чи інші предмети, речі, документи, яким чином це відбувалося і де вони знаходились;
- що пояснював підозрюваний стосовно походження та належності вилучених предметів;
- яким чином вилучалися та упаковувалися речові докази.

III. Окремою категорією свідків у справах про незаконний збут наркотиків виступають особи з близького оточення підозрюваного: члени родини, родичі, друзі, сусіди, колеги по службі тощо. В ході допиту таких осіб слід з'ясувати наступне:

- якими спеціальними знаннями (наприклад, в галузі хімії, фармакології) володіє підозрюваний, його хобі, інтереси;

- з ким тісно спілкувався підозрюваний за місцем проживання, роботи, навчання, який рід занять у знайомих підозрюваного;
- чи відвідували підозрюваного за місцем проживання особи, які за зовнішніми ознаками схожі з тими, хто вживає наркотики;
- чи не відчували сусіди якісь специфічні запахи з квартири підозрюваного;
- де і у кого підозрюваний міг придбати обладнання для виготовлення наркотиків, отримати рецепт їх виготовлення;
- чи спостерігалися в поведінці підозрюваного будь-які відхилення від норми (якщо так, то які саме і коли);
- чи були ознаки вживання наркотиків підозрюваним;
- кому належать речі, предмети, одяг, що були вилучені у підозрюваного в ході обшуку чи огляду місця події.

При допиті близьких родичів особи, що займалася збутом наркотиків, слідчому необхідно враховувати, що нерідко вони є матеріально залежними від підозрюваного, тому можуть давати неправдиві свідчення. Як показує практика, нажаль нерідко родичі сприяють вживанню наркотиків своїми близькими та виконують пособницькі дії у злочинних схемах збуту наркотиків.

IV. В ході допиту осіб, які неодноразово купували у підозрюваного наркотики для власного споживання, слід мати на увазі, що за ці дії також встановлено відповідальність (кримінальну та адміністративну) залежно від розміру придбаного. Тому споживачі наркотиків як свідки можуть бути допитані лише у справах відносно інших осіб, а не по питаннях їх особистих протиправних вчинків.

Цим особам роз'яснюється стаття 63 Конституції України щодо показань у відношенні себе та своїх родичів, якщо особа бажає їх давати то прокурор вирішує питання про направлення таких матеріалів на реєстрацію у ЄРДР.

До початку допиту свідка, який допускає немедичне вживання наркотиків, у розгляданій категорії справ доцільно мати необхідні дані про його особу (причина вживання наркотиків, ступінь залежності від них, обстановка в сім'ї, за місцем роботи чи навчання тощо).

Ці дані також можна з'ясувати на початку допиту для встановлення психологічного контакту з особою. Враховуючи особливості свідка – споживача наркотиків, слід перед початком допиту доводити до його відома

положення кримінального законодавства про обставини, що пом'якшують та обтяжують відповідальність за дії в сфері незаконного обігу наркотиків.

Обов'язково слід роз'яснити такому свідку, що згідно з ч. 4 ст. 307 та ч. 4 статті 309 КК України особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги та вказала джерело придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, або добровільно звернулася до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії, звільняється судом від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання.

V. Наступною окремою категорією свідків, які допитуються у справах про незаконний збут наркотиків, виступають працівники міліції. Частіше за все, **необхідність допиту працівників міліції** в якості свідків виникає у зв'язку із тим, що підозрюваний відмовляється давати показання, дає неправдиві показання або вказує на незаконність дій працівників міліції, які проводили оперативну закупівлю наркотиків, затримання, огляд чи обшук.

В ході допиту свідків – працівників міліції рекомендується з'ясувати наступні дані:

- деталі обстановки оперативної закупівлі, затримання, обшуку та інших дій з підозрюваним;
- особливості поведінки підозрюваної особи при проведенні вказаних заходів;
- конкретні місця знаходження вилучених речових доказів (наркотичних засобів, психотропних речовин, документів, грошей тощо), їх опис, спосіб пакування тощо.

Окремо працівники міліції допитуються про обставини дій, на які підозрюваний вказує як на незаконні. Після отримання показань від свідків слідчому необхідно зіставити з даними, що одержані в результаті проведення інших слідчих (розшукових) дій.

4.5.4. Допит підозрюваних (обвинувачених)

Головна задача слідчого полягає у виборі таких тактичних прийомів, які б сприяли дачі підозрюваним (обвинуваченим) правдивої, об'єктивної інформації стосовно таких обставин:

- кому належить наркотик, при яких обставинах він опинився в нього;

- як давно він його зберігає, в яких видах і кількостях;
- джерело придбання і виготовлення.

Відповідно до ст. 95 КПК України, показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Допит тільки на перший погляд може здаватися відносно простою слідчою (розшуковою) дією. Насправді на практиці він є однією з найскладніших слідчих (розшукових) дій, що вимагає від слідчого високої професійної майстерності.

Складність допиту визначається, тим, що слідчому часто протистоїть особа, яка не бажає давати правдиві показання, а також тим, що у показаннях навіть сумнісного допитуваного можуть бути перекручення, вигадки, помилки, які необхідно виявляти і враховувати при оцінці та використанні показань, як доказів.

Треба зазначити, що результативність допиту багато в чому залежить від якості підготовки слідчого до нього. В підготовці до проведення допиту можна виділити наступні етапи:

- вивчення матеріалів, що були зібрані в ході оперативно-розшукових заходів по факту злочинної діяльності особи, що займається незаконним збутом наркотиків;
- вивчення матеріалів кримінального провадження за цим фактом;
- визначення предмету допиту (обставин, які необхідно встановити);
- підготовка технічних засобів фіксації і приміщення для проведення допиту.

Як правило, затриманню підозрюваної особи передуює проведення цілого комплексу оперативно-розшукових заходів, направлених на встановлення його особи та детальну документацію злочинної діяльності. Майже всю необхідну інформацію для підготовки допиту та планування розслідування в цілому слідчому можуть надати працівники оперативних підрозділів. Тому дуже важливою є взаємодія цих суб'єктів від початку провадження до направлення матеріалів в суд.

Аналіз слідчо-оперативної практики дозволяє виділити три основні ситуації допиту підозрюваного:

- підозрюваний визнає причетність до незаконного збуту наркотиків, визнає свою вину і дає повні і правдиві показання на допиті;
- підозрюваний заперечує свою причетність до злочину і відмовляється давати показання;
- підозрюваний заперечує свою причетність до злочину і дає відверто неправдиві показання.

I. При першому варіанті, коли підозрюваний бажає вступити у спілкування і дати правдиві показання, має місце так звана безконфліктна ситуація допиту.

Основними тактичними завданнями слідчого у цій ситуації є наступні:

- зберегти безконфліктність;
- встановити і зафіксувати показання в повному обсязі обізнаності допитуваної особи;
- створити умови для активізації пам'яті особи;
- деталізувати показання настільки, щоб кожна обставина могла бути перевірена і підтверджена (або спростована) іншими доказами;
- встановити умови сприйняття і формування показань з метою організації перевірки їх достовірності.

Безконфліктна ситуація сприяє успішному веденню допиту, але і в ній можуть виникнути труднощі, які слідчий повинен подолати. Так, допитуваний може не завжди чітко усвідомлювати, які факти цікавлять слідчого, він може не запам'ятати чи перебільшити ті чи інші факти тощо. Все це слідчий повинен завжди пам'ятати.

При допиті слідчому потрібно максимально деталізувати показання для того, щоб перевірити їх і підтвердити іншими доказами, пам'ятаючи, що особа може в ході розслідування відмовитися від даних раніше показань і змінити їх на неправдиві. Як показує узагальнення слідчої і судової практики з цього питання, нерідко підсудні у судовому засіданні змінюють свої показання, які вони давали на досудовому слідстві.

Важливу роль в успішності проведення допиту грає встановлення психологічного контакту з допитуваною особою. У цьому зв'язку важливо враховувати, що підсистема тактичних прийомів, сприятливих до адаптації обстановки допиту й усуненню небажаних станів психіки допитуваного, направлених на встановлення психологічного контакту, може включати: а) уточнення даних анкетно-біографічного характеру; б) бесіду на відвернену або цікаву тему, що не відноситься до предмета допиту; в) демонстрацію

слідчим поінформованості про обставини життя допитуваного, його потреби, інтереси.

Підкреслимо, що в цій ситуації слід також вирішити питання про проведення слідчого експерименту в порядку статті 240 КПК України.

Про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами Крім того, у протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

II. Ситуація, коли підозрюваний прямо відмовляється давати показання, зустрічається дуже рідко. Частіше має місце ухилення особи від дачі показань шляхом повідомлення про те, що «був під дією наркотику і нічого не пам'ятаю», «давно було, я вже не пам'ятаю» або «не бачив, не чув» тощо.

Тому в таких ситуаціях основне тактичне завдання полягає в попередженні формування установки підозрюваного на відмову від показань. А якщо одразу зробити цього не вдалося, завдання слідчого полягає в поступовому переконанні в необхідності дати повні і правдиві показання. Цього можна досягти за допомогою наступних тактичних прийомів:

- роз'яснення негативних наслідків відмови від дачі показань (прийняття до уваги суддею в ході винесення вироку і призначення покарання позиції підозрюваного – невизнання своєї вини, протидії слідству);
- встановлення і спростування мотивів відмови від дачі показань (наприклад, спростування намагання таким чином уникнути відповідальності за вчинене);
- роз'яснення підозрюваному, що незалежно від його позиції на допиті і протягом всього досудового слідства, його вина буде доказана іншими даними (речовими доказами, показаннями інших осіб, результатами проведених експертиз тощо).

III. Ситуація, коли підозрюваний дає неправдиві показання є найбільш складною на допиті. Подолання такої позиції допитуваного потребує від слідчого максимального розумового напруження. В основі неправдивих показань підозрюваних у незаконному збуті наркотиків лежить, як правило, спроба уникнути відповідальності самому або відвести підозру від інших співучасників наркобізнесу, насамперед його організаторів.

У даній ситуації слідчий повинен ставити для себе чотири основні тактичні завдання:

- 1) визначити, що показання є неправдивими (внутрішнє переконання слідчого);
- 2) викрити неправдивість показань (зовнішня демонстрація підозрюваному слідчим свого переконання);
- 3) встановлення причини давання підозрюваним неправдивих показань;
- 4) переконати допитувану особу дати правдиві показання.

При вирішенні першого завдання необхідно мати на увазі, що в свідомості людини, яка має установку на дачу неправдивих показань конкурують між собою два варіанти поведінки: давати неправдиві показання чи здатися моральному натиску слідчого і дати правдиві показання. Постійне намагання обрати оптимальну позицію викликає у допитуваного психологічне напруження, яке проявляється тим чи іншим чином. Такий стан призводить до того, що поведінка, міміка, соматичні реакції організму людини, а також особливий зміст її показань видають неправду.

Слідчому і оперативному працівнику слід знати симптоми, які можуть видавати неправду. До них зокрема відносяться наступні:

- протиріччя висловлень іншим зібраним у справі доказам;
- невизначеність, неконкретність відомостей, що містяться в показаннях;
- опис подій із надмірною точністю;
- різне пояснення тих самих подій на різних допитах;
- наполегливе, кількаразове повторення допитуваним за власною ініціативою яких-небудь стверджень;
- промовки в показаннях, тобто мимовільне висловлення достовірної інформації;
- відхилення від відповіді на пряме запитання;
- приховання фактів, які, за даними слідчого, добре відомі допитуваному;
- зовнішній прояв змін психічної діяльності допитуваного як реакції на поставлені питання.

Прийоми викриття неправдивих показань:

- 1) прийоми емоційного впливу;
- 2) прийоми логічного впливу: а) пред'явлення доказів, які спростовують показання допитуваного (послідовно від менш вагомого до більш вагомого, пред'явлення відразу найбільш важливого доказу); б) пред'явлення доказів, що вимагають від допитуваного деталізації показань, що приведе до протиріч між ним і співучасниками; в) логічний аналіз

протиріч між інтересами допитуваного і його співучасників; г) доведення безглуздості зайнятої позиції допитуваного;

3) тактичні комбінації.

Якщо по одній справі виникає необхідність допитати кількох підозрюваних, важливо правильно визначити послідовність їх допиту. Черговість співучасників обирається в кожному конкретному випадку окремо.

Це залежить і від сформованої бази доказів причетності кожного з учасників, від обсягу відомостей, якими володіють кожен з підозрюваних, від характеру взаємовідносин в злочинній групі. Також детально вивчаються і враховуються особливості особистості кожного із співучасників. Слідчому слід враховувати той факт, що нерівноправний статус окремих членів групи, різні долі при розподілі злочинного прибутку в загальній схемі породжують протиріччя між членами, конфліктні стосунки, які слід використовувати при визначенні тактики спілкування.

Так, часто буває, що, з одного боку, допитуваний боїться дати правдиві показання через осуд або помсту з боку співучасників, з іншого боку – боїться, що, не давши показання першим, може понести сам всю відповідальність за вчинене групою. Вказана закономірність може сприяти одержанню правдивої інформації і створює необхідні передумови для її використання.

Аналіз практики свідчить, що легше встановлюється контакт і атмосфера відвертого спілкування з тими підозрюваними, які були втягнені в злочинну діяльність групи останніми, не мають стійкої антигромадської установки, грали другорядну роль в загальній схемі наркобізнесу, отримували найменшу частку прибутків з цього.

Обставини, які мають бути встановлені в ході допиту підозрюваного, визначаються особливостями кожного конкретного випадку розслідування злочину.

Так, наприклад, при незаконному виготовленні і збуті наркотиків необхідно з'ясувати:

- з якої сировини вони виготовлялися;
- де, у кого, коли і скільки разів підозрюваний діставав (брав, збирав, розкрадав, купував, вирощував) сировину для його виготовлення;

– де, коли, з чією допомогою і яким способом виготовляв, які пристосування, інструменти, предмети, розчинники, реактиви при цьому використовував;

- у кого навчився способу виготовлення;
- скільки разів його виготовляв і збував;
- яку мету при цьому мав;
- де знаходяться зараз залишки наркотиків, а також відходи і пристосування для їх виготовлення;
- за якою ціною і кому збував наркотики.

Якщо підозрюваний для збуту сам купував наркотики або прекурсори у іншої особи, то з'ясовується:

- хто, де, коли, за яких обставин продав підозрюваному наркотик;
- як (за якими ознаками), з чією допомогою він знайшов особу, яка збула наркотики; (якщо допитуваний не знає даних збувальника, то необхідно встановити його особливі прикмети, прикмети зовнішності, одяг, коло знайомих, місце його з'явлення і т.д.);
- яку кількість наркотиків він придбав останній раз і раніше; як були вони упаковані (розфасовані);
- звідки наркотики отримувала та особа;
- як часто він придбав наркотики зазначеним способом, чи відомі йому інші способи їх отримання;
- які види наркотиків він придбаває;
- чи відомі йому інші збувальники (канали і шляхи збуту наркотиків).

При допиті співучасників у кожного з них слід довідатись про таке:

- чи знайомі йому інші члени злочинної групи, що займаються розповсюдженням наркотиків;
- коли, як, де, за яких обставин ця група утворилась;
- які дії виконує кожний з відомих йому осіб.

Крім того, мають бути поставлені питання щодо засобів оповіщення членів групи, про існуючі в ній заходи маскування і використання співучасниками для зв'язку поштово-телеграфних засобів тощо. Основне ж завдання таких допитів – встановити організатора, оскільки, залишаючись на волі і маючи значні прибутки, вони продовжують злочинну діяльність, просто замінюючи співучасників.

При допитах рекомендується застосовувати звуко- і відеозапис. У цьому випадку слідчий може цілком зосередитися на веденні допиту, більш ефективно застосовувати тактичні прийоми, а оперативний працівник,

здійснюючи спостереження за допитуваним, може одержати інформацію, що на погляд слідчого до справи не відноситься, але для подальших оперативно-розшукових заходів може виявитися корисною.

Дещо особливою є тактика допиту збувальників наркотиків, які є наркозалежними. Визначаючи стратегію і тактику проведення допиту наркоманів, необхідно враховувати, що їх поведінка є специфічною, але при наявності досвіду і спостережливості – досить прогнозована.

Наркомани вкрай підозрілі і недовірливі. В індивідуальній бесіді варто пам'ятати, що вони брехливі, схильні викликати до себе співчуття. У процесі спілкування вони тонко відчують співрозмовника. Зрозумівши те, що є можливість змінити свою біографію з вигодою для себе, вони обов'язково до цього прибігають.

Поставивши слідчому «пробні» питання, або по-іншому перевіривши його компетентність, наркомани вирішують для себе чи є можливість брехати співрозмовнику і яку роль більш вигідно розіграти в даний момент щоб одержати вигоду, пільги, співчуття, підтримку. Спроба викрити наркомана у брехні викликає з його сторони тільки озлобленість, небажання розмовляти і бесіда швидко перейде в безглузде сперечання. Підозрюваний уперто буде відстоювати свою абсурдну позицію. У таких випадках більш доцільно буває мов би не помічати нещирість відповідей, не давати їм серйозного значення, а продовжувати з'ясування інших питань.

У свою чергу, якщо наркомани розуміють, що співрозмовник добре інформований в обставинах їхнього життя, то дають точні і докладні відомості. Через це спілкуванню з наркоманом повинна передувати уважна робота з документами, які їх характеризують. Бесіду доцільно проводити в спокійному тоні.

4.5.5. Обшук

Для успішного пошуку наркотиків (особливо в схованках при контрабандному перевезенні або на відкритій місцевості, коли обстежується велика територія) слід залучати фахівця, організувати використання спеціально навчених розшукових собак, застосовувати технічні пошукові прилади та пристосування, набір експрес-тестів для попереднього дослідження виявлених наркотиків.

У розглядуваних нами категоріях справ, як правило, відшукуються і вилучаються наступні предмети: наркотики; предмети і пристосування для їх зберігання, виготовлення, переробки зі слідами наркотиків (посуд, упаковка,

ваги тощо); гроші, цінності, ощадкнижки та інші предмети, придбані шляхом незаконних операцій з наркотиками; документи, які мають значення для справи (підроблені медичні рецепти, квитанції на відправлення бандеролей, посилок, багажу, різних упаковок, проїзні документи, записи, листи, записні книжки), банківські картки, телефони, комп'ютери.

При проведенні обшуку у кожного із співучасників у справах, пов'язаних з виготовленням та продажем наркотичних засобів, необхідно звертати увагу на записи телефонів, адрес, фотографії, записи про угоди та отримані доходи, квитанції телефонних переговорів і інші джерела інформації, які можуть мати значення для встановлення обставин по справі. При плануванні і проведенні обшуку у збувачів наркотиків слід знати, що вони, як правило, основну партію наркотику зберігають поза місцем проживання, наприклад в камерах схову, на горищах, в підвалах, сараях, спеціальних схованках.

Поширеними тактичними прийомами, при здійсненні обшуку у осіб, які займаються незаконними операціями з наркотиками, є:

- контролювання входу в приміщення (наприклад, притону) на випадок появи наркоманів-покупців з метою їх затримання і подальшого виявлення їх злочинних зв'язків;
- охорона осіб, приміщення яких обшуковуються, а також спостереження за ними з метою запобігання спроб знищити наркотики або позбавитися від них та інших предметів і документів, або здійснити втечу.

До проведення обшуку всередині будівлі слід оглянути його зовні. Це необхідно для пошуку наркотиків, предметів або речових доказів, що підозрювані могли викинути у вікна чи двері.

При проведенні обшуку слід побоюватися мін-пасток, вибухових пристроїв, піротехнічних пасток, встановлюваних наркоділками. Найбільш поширеним хімікатом є ефір, який важчий за повітря і накопичується внизу приміщення.

Тому при обшуку у підпільній лабораторії з виробництва наркотиків необхідно перевіряти, чи щільно закриті ємності з ефіром, так як від будь-якої іскри або сигарети може статися вибух.

При обшуку невеликого судна слід оглядати поручні, простір між палубою і корпусом, шпангоутами або іншими сполуками, паливними баками і резервуарами для води і внутрішні порожнини всіх баків і резервуарів. Повинні бути оглянуті підпалубна частина і житлові

приміщення. Крім того, слід оглянути спорядження для підводного плавання і рибальські снасті.

При обшуку треба зробити якісні кольорові фотографії або здійснити відеозйомку наркотиків, що є речовими доказами. Це особливо важливо, якщо вилучені великі партії наркотиків.

Перед проведенням повторних обшуків, в цілях перевірки показань про місцезнаходження наркотиків, необхідно допитати учасників попереднього обшуку, скласти схеми приміщень, де проводився обшук, і шляхом порівняння з'ясувати упущення.

5. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.

5.1. Загальні питання

На відміну від «традиційного» збуту, коли наркотики та кошти передаються з рук в руки, збут наркотиків за допомогою мережі Інтернет має свої особливості за такою **типовою схемою**:

1. Спочатку особа, яка бажає придбати наркотики, шукає на веб-сайтах відомості про реалізацію наркотиків. Як правило, інформацію про адреси Інтернет-ресурсів, адреси електронної пошти, шифри, умовні терміни, за допомогою яких можна зв'язатись зі збувальником наркотиків, майбутній покупець наркотиків отримує від інших осіб, які вже раніше придбали такі речовини у такий спосіб.

2. Після встановлення контакту покупця з особою, яка пропонує придбати у неї наркотики, під час подальшого спілкування вони узгоджують питання про ціну, обсяг та вид наркотику, який буде предметом купівлі/продажу, спосіб його збуту та оплати. Таке спілкування може здійснюватись різними способами: в режимі он-лайн через програми типу ICQ, Skype, шляхом Інтернет-переписки в режимі он-лайн у форумах (чатах) чи з використанням електронної пошти тощо. Також збувальник наркотиків для подальшого підтримування зв'язку може надати покупцю свій номер стільникового телефонного номеру.

3. З'ясувавши всі обставини купівлі/продажу наркотиків, покупець здійснює передоплату, як правило, одним із зазначених способів:

- поповнення рахунку вказаного збувальником телефонного номеру;

- надання секретного коду ваучера визначеного збувальником телефонного номеру шляхом SMS-повідомлення;
- здійснення банківського переказу на вказаний збувальником банківський рахунок;
- переказ коштів з рахунку Інтернет-картки на вказаний збувальником банківський рахунок або номер телефону;
- сплата електронною валютою «Біткоїнами»;
- сплата через електронні платіжні системи та гаманці QIWI, PayPal.

3. Отримавши кошти, збувальник повідомляє покупцю спосіб отримання наркотиків, який також може бути різний: постачання поштою, кур'єрською службою або вказує про їх знаходження у певному місці, **здійснює так звану «закладку»**. У останньому випадку наркотик заздалегідь ховається збувальником у певному місці, якими можуть бути: поштовий ящик, батарея опалення, електричний або пожежний щиток у під'зді тощо. Повідомлення про місцезнаходження наркотику та спосіб його отримання також може бути різним: розмова по телефону, відправка текстової інформації чи фотографії про місце приховування наркотику через Інтернет чи SMS-повідомлення.

Характерною особливістю збуту наркотиків за допомогою мережі Інтернет є їх міжрегіональний характер: особа, яка замовляє наркотики, може перебувати в одному районі (міста чи регіону), особа, яка робить закладку або відправлення наркотиків – у другому районі (міста чи регіону), а процес легалізації отриманих від незаконного обігу наркотиків коштів – у іншому.

З деякими матеріалами про ринок наркотичних засобів в мережі Інтернет та програмне забезпечення, яке використовується злочинцями можна ознайомитися в додатку до цих рекомендацій

I. Про незаконний збут наркотичних засобів в мережі Інтернет можна дізнатися, наприклад з **розміщення реклами або пропозицій придбати наркотики на конкретному сайті мережі Інтернет**.

Під **розміщенням** відомостей треба розуміти процес публікації електронної інформації за допомогою комп'ютерного пристрою (платформи), що має підключення до Інтернету, та передає таку інформацію у вигляді пакетів даних, створюваних та оброблюваних на основі стандартів протоколу IP. Розміщення даних, як правило, відбувається на власних або публічних Інтернет-ресурсах: форуми, чати, блоги, дошки повідомлень та ін. Розміщені дані можуть бути як у вигляді тексту, так і аудіо-, відео- або графічних об'єктів.

Реклама придбання наркотиків – це текстова, графічна чи будь-яка інша інформація (дані) з описання певних видів наркотиків, пропозицією їх придбання у будь-якій формі та будь-яким способом, яка існує в електронному вигляді, зберігається на відповідних носіях і може створюватись, змінюватись чи використовуватись за комп'ютерних платформ.

Під **пропозиціями придбання наркотиків** розуміється розміщення інформації (текстова, графічна чи будь-яка інша) про наявність у особи певних видів наркотиків, які у подальшому можуть бути продані та доставлені їх покупцю. У пропозиціях можуть зазначатись способи поставки наркотиків та система оплати.

При цьому відомості про рекламу або пропозицію придбати наркотики можуть розміщатись як у відкритому, так і у завуальованому вигляді.

У **завуальованому** вигляді інформація про збут наркотиків може бути розміщена з використанням певних умовних термінів, наприклад, «конструктор Лего» - пристрій для виготовлення наркотиків, «сіль для ванн» - синтетичні наркотики; «легальні суміші», «легальні порошки», «рослинні препарати», «агрохімікати», «лабораторне обладнання та реактиви».

II. Окрім прямої реклами при **спілкуванні у мережі Інтернет**, у т.ч. Інтернет-форумах, соціальних мережах тощо можуть бути **пропозиції від окремих осіб про придбання** у них наркотиків або аналогічних препаратів. Така пропозиція може бути викладена як в прямому, так і в завуальованому вигляді.

Під пропозицією придбання наркотиків необхідно розуміти будь-які умисні дії, спрямовані на те, щоб поінформувати про наявні наркотики у особи з метою їх подальшої передачі у володіння іншим особам.

Особливістю **спілкування про збут наркотиків** є обговорення ціни, обсягу та виду наркотику, який буде предметом купівлі/продажу, або способу його купівлі/продажу та оплати.

Таке спілкування може здійснюватись різними способами:

- в режимі он-лайн через програми типу ICQ, Skype тощо;
- шляхом Інтернет-переписки, у т.ч. в режимі он-лайн у форумах;
- надсилання Інтернет-повідомлень на певну електронну адресу.

Спілкування повинно бути взаємним, воно може бути як короткострокове, так і тривале.

Треба враховувати й те, що під час такого спілкування можуть застосовуватись різноманітні шифри, умовні знаки тощо. Під час безпосередньої операції з купівлі/продажу наркотиків спілкування покупця з продавцем може здійснюватись вже не через Інтернет, а з використанням стільникового телефонного зв'язку.

5.2. Типовий перелік слідчих дій за фактом розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет.

Методика документування протиправних діянь, пов'язаних з використанням можливостей мережі Інтернет для розповсюдження наркотиків, на практиці повинна розглядатися в поєднанні з методиками виявлення «традиційних» злочинних посягань, пов'язаних зі збутом наркотиків. У даному випадку напрямами діяльності слідчого є встановлення:

- фактів незаконного розповсюдження інформації щодо купівлі/продажу наркотиків за допомогою мережі Інтернет, а також осіб, які причетні до розміщення такої інформації;
- фактів спілкування продавця з покупцями наркотиків з приводу їх збуту, що здійснювалось за допомогою мережі Інтернет чи іншим способом;
- факту незаконного збуту наркотиків та осіб, які причетні до цього;
- схем оплати за придбані наркотики та осіб, які причетні до отримання вказаних коштів;
- обставин, які сприяють вчиненню злочинів даної категорії.

Для встановлення вказаних фактів доцільно залучати фахівців, які мають відповідні спеціальні знання та професійні навички в галузі комп'ютерних технологій (інженерів-програмістів, системних адміністраторів тощо).

З метою збору доказів за фактом збуту наркотиків, який здійснюється за допомогою мережі Інтернет, характерне проведення таких слідчих дій:

- затримання та допит підозрюваного;
- відібрання зразків, необхідних для експертного дослідження: волосся, нігтів, змивів з рук (якщо проводилась оперативна закупівля наркотиків з використанням помічених коштів), крові тощо;

- направлення на медичне освідування підозрюваного на предмет встановлення слідів ін'єкцій та інших зовнішніх ознак вживання ним наркотиків;
- допит свідків, які були присутні при огляді місця події, а також яким відомі інші обставини вчиненого злочину;
- приєднання до справи документів або протоколів з відповідними додатками, у яких зафіксована адреса Інтернет-сторінок, які підозрюваний використовував з метою реклами або пропозицій придбати наркотики;
- обшук приміщень: а) за місцем проживання та роботи підозрюваного; б) де здійснювались незаконні операції з наркотиками; в) у яких підозрюваний ймовірно перебував під час виходу у мережу Інтернет;
- виїмка записів камер спостережень, у яких зафіксовано перебування підозрюваного у приміщеннях чи інших місцях, де він виходив у мережу Інтернет (Інтернет клуби, зони покриття WI-FI тощо);
- вилучення комп'ютерного обладнання та засобів комунікації, які використовував підозрюваний у злочинних цілях;
- направлення запитів до Інтернет-провайдерів стосовно надання інформації щодо користувачів Інтернет-сайтів та власників поштових скриньок;
- направлення запитів до банків та банківських установ щодо надання інформації про рахунки, які належать юридичним та фізичним особам, які використовувались під час отримання коштів за збут наркотиків, а також про рух коштів по таких рахунках;
- призначення судових експертиз щодо: вилучених наркотиків, обладнання та предметів для їх виготовлення та вживання – хімічна (протягом доби); вилучених комп'ютерних платформ – комп'ютерно-технічна; вилучених слів рук – дактилоскопічна, затриманої особи – наркологічна, психіатрична тощо.

5.3. Особливості допиту осіб, які здійснювали розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет

При встановленні осіб, які займаються незаконним обігом наркотиків за допомогою мережі Інтернет, треба розуміти, що це не обов'язково особа (особи), котра володіє навичками написання комп'ютерних програм – зараз будь-який сайт або програму можна замовити або купити.

Злочини цієї категорії у більшості випадків вчиняються групою осіб: один зловмисник, як зазначалося вище, створює відповідні Інтернет-ресурси, а інші члени групи – здійснюють виготовлення та доставку наркотиків, організовують їх збут, забезпечують отримання коштів від збуту наркотиків, вживають заходи конспірації злочинної діяльності.

Пошук осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків за допомогою мережі Інтернет, вимагає значних витрат часу, засобів, а також ретельної організаційної роботи та її планування. У сприятливих умовах встановити таких осіб можна, наприклад, за результатами перегляду записів камер відеоспостереження, які встановлено у приміщенні комп'ютерного клубу чи фіксують певні зони WI-FI-зв'язку, де збувальник наркотиків виходив у мережу Інтернет; відбитками пальців, що залишилися на портативних носіях інформації (флеш-пам'ять, дискети), клавішах, частинах комп'ютерної платформи, за результатами здійснення органом дізнання оперативно-розшукових заходів тощо.

Слідчий, який здійснює провадження, допитує осіб, які підозрюються у розповсюдженні наркотиків за допомогою мережі Інтернет, та встановлює такі обставини:

- Прізвище, ім'я, по батькові, число, місяць, рік народження, адреса місця проживання, адреса місця реєстрації.
- Чи притягався до кримінальної відповідальності. Якщо так, то за які саме злочини?
- Чи має затриманий з числа друзів осіб, які притягалися до кримінальної відповідальності за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків?
- Чи вживає наркотики, якщо так, то які, з якого часу, їх дозування?
- Протягом якого часу він займається розповсюдженням наркотиків?
- Що призвело до розповсюдження наркотиків?
- Хто придумав та організував схему розповсюдження наркотиків через мережу Інтернет?
- Хто допомагав у організації створення такої схеми?
- Яким чином використовувалась мережа Інтернет для збуту наркотиків?
- Де саме та за які кошти було придбане комп'ютерне обладнання та засоби комунікації, що використовувались у злочинних цілях?

- Які Інтернет-ресурси використовувались для розміщення реклами та пропозицій щодо продажу наркотиків?
- Хто створював чи допомагав у створенні Інтернет-сайту, як, коли, при яких обставинах познайомились (установчі дані, адреса, телефон)?
- Яким саме Інтернет-провайдером користувався та під яким ім'ям користувача («нікнеймом»)?
- Яка назва Інтернет-сайту, яким користувався для продажу наркотиків?
- Як часто змінювалися контактні дані (телефон, E-mail, ICQ, Skype та ім'я користувача)?
- Скільки Інтернет-сайтів було створено або використано для організації продажу наркотиків?
- З якого місця та в який час виходив у мережу Інтернет з метою ознайомлення з пропозиціями купівлі/продажу наркотику?
- Який це був сайт або сторінка, тип даного Інтернет-ресурсу (назва чату, блогу, сайту, номер ISQ, назва електронної пошти e-mail), які у них URL-адреси? Які на ній контактні дані було використано: E-mail, ICQ, Skype?
- Яким чином (від кого) представився підозрюваний?
- Під яким ім'ям (логіном) представлявся?
- Яким чином домовлявся з покупцем про придбання наркотиків?
- Який спосіб збуту наркотиків був рекомендований підозрюваним (контактний чи безконтактний)?
- Які Інтернет-ресурси використовував для подальшого придбання наркотиків (назва чату, сайту, номер ICQ, назва електронної пошти e-mail)?
- Яким чином підтримувався подальший зв'язок з покупцем наркотиків (стільниковий мобільний телефон, ICQ, електронна пошта)?
- Звідки у підозрюваного наркотики, де, при яких обставинах, за яку ціну та у кого він їх придбав?
- Хто саме виготовив наркотик (установчі дані, адреса, телефон), при яких обставинах підозрюваний з ним познайомився?
- Хто постачальник наркотиків (установчі дані, адреса, телефон), при яких обставинах підозрюваний з ним познайомився?
- Яким чином здійснювалася доставка наркотиків, де зберігався придбаний (отриманий) або виготовлений наркотик перед їх збутом?

- Скільки фактів незаконного збуту наркотиків за допомогою мережі Інтернет було вчинено (по кожному факту окремо допитати зі з'ясуванням усіх необхідних обставин)?
- Які саме наркотики розповсюджувались (їх назва та вага)?
- За якою ціною збувались наркотики?
- В якій упаковці розповсюджувались наркотики?
- Яким чином одержувались гроші від продажу наркотиків?
- З якою фінансовою установою мав договір про переказ коштів від незаконного продажу наркотиків?
- Як створювалась юридична особа, яка укладала договір про перерахування грошових коштів, на кого вона була оформлена?
- На кого, коли та при яких обставинах відкривався банківський рахунок?
- Яким чином проводилась конвертація та легалізація коштів, отриманих від збуту наркотиків?
- Яким чином проводилась перевірка надходження грошових коштів, отриманих від незаконного продажу наркотичних засобів?
- Які банківські термінали для цього використовувались?
- Яким чином проводився розподіл грошей між учасниками незаконного збуту наркотиків та яка саме частка залишалась підозрюваному?
- На які потреби витрачались кошти, здобуті від незаконного розповсюдження наркотиків?
- Яким чином повідомлялись замовники про надходження від них грошових коштів на придбання наркотиків?
- Хто був задіяний у якості співучасників (детально описати функції кожного з них)?
- Які методи конспірації використовував наркозбувальник з метою маскуванню своєї протиправної діяльності?

5.4. Особливості допиту осіб, які здійснювали придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет

Під час допиту особи, яка незаконно придбала наркотик за допомогою мережі Інтернет, необхідно встановити наступні обставини:

– Особу затриманого (прізвище, ім'я, по-батькові, число, місяць, рік народження), місце реєстрації та місце фактичного проживання, місце навчання та роботи.

– Чи є близькі родичі або особи, які знаходяться на утриманні?

– З ким підтримує дружні стосунки за місцем проживання, за місцем навчання чи проживання (їх анкетні дані).

– Чи притягувався до кримінальної або адміністративної відповідальності (якщо так, то за якими статтями Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення)?

– Номер домашнього, робочого телефону та власного номеру телефону оператора стільникового зв'язку.

– На протязі якого часу та які види наркотиків вживає, їх дозування?

– Де та у кого, зазвичай, придбає наркотики?

– Звідки дізнався про можливість придбання наркотиків через мережу Інтернет? Хто повідомив (установчі дані, адреса, телефон)?

– З якого місця та в який час виходив у мережу Інтернет з метою ознайомлення з пропозиціями купівлі/продажу наркотичного засобу?

– Який це був сайт або сторінка, який у них тип даного Інтернет-ресурсу (назва чату, блогу, сайту, номер ISQ, назва електронної пошти), які у них URL-адреси? Які на ній контактні дані було використано (E-mail, ICQ, skype)?

– Яким чином (від кого) представився наркозбувальнику?

– Під яким ім'ям користувача (логіном) представлявся у мережі Інтернет?

– Яким чином домовився з розповсюджувачем про придбання наркотиків?

– Які види наркотиків були запропоновані йому через Інтернет, їхня кількість, ціна?

– Який спосіб збуту наркотиків був рекомендований збувальником (контактний чи безконтактний)?

– Які Інтернет-ресурси використовував для подальшого придбання наркотиків (назва сайту, номер ICQ, адреса електронної пошти E-mail)?

– Яким чином підтримувався подальший зв'язок з розповсюджувачем наркотиків (стільниковий мобільний телефон, ICQ, електронна пошта)?

- Скільки разів купував наркотики у даного розповсюджувача?
- Яким чином здійснювалась оплата за придбання наркотиків (поповнення рахунку певного телефонного номеру; надання секретного коду ваучера телефонного номеру шляхом SMS-повідомлення; здійснення банківського переказу; переказу коштів з рахунку Інтернет-картки тощо);
- На який банківський рахунок чи номер телефону оператора стільникового зв'язку здійснювався переказ грошових коштів?
- Чи мало місце підтвердження надходження грошових коштів з боку наркоділка?
- Яким чином наркозбувальник повідомив про місце схованки наркотику (через Інтернет-повідомлення, через SMS-повідомлення чи MMS-повідомлення чи інше)?
- Через який проміжок часу було отримане підтвердження про придбання наркотиків з боку наркозбувальника?
- Яким чином та коли було отримано наркотик?
- Де саме знаходилась закладка наркотику (місце, територія, зазначити детальне розташування та засоби маскування закладки)?
- Яким чином були запаковані наркотики (вказати матеріал пакування, спосіб пакування, вид та колір, агрегатний стан)?
- Що він у подальшому зробив з отриманими наркотиками?
- Хто ще замовляв наркотики, використовуючи мережу Інтернет?

5.5. Особливості проведення обшуку по кримінальних справах за фактом збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет

Під час обшуку потрібно, зокрема, звертати увагу на предмети, які свідчать про:

1) використання комп'ютерного обладнання та засобів комунікації у протиправних цілях:

- Комп'ютерне обладнання та засоби комунікації.
- Комплектуючі деталі до комп'ютерного обладнання та засобів комунікації.
- Цифрові модеми провідного та безпроводного Інтернет-зв'язку.

- Засоби цифрового відео- та аудіо- зв'язку (веб-камери, мікрофони тощо).
- Фото- відео-техніка (якщо повідомлення про знаходження чи наявність наркотиків надходило у відео- або фото- форматі).
- Телефонні апарати стільникового зв'язку (вказавши номери IMEI).
- Картки поповнення рахунку операторів Інтернет-зв'язку та стільникового телефонного зв'язку.
- Телефонні SIM-картки операторів стільникового телефонного зв'язку.
- Використані пластикові пакування карток поповнення рахунку операторів Інтернет-зв'язку та SIM-карток операторів стільникового телефонного зв'язку.

2) оплату за вчинені протиправні дії з наркотиками:

- Паперові чеки банківських установ про отримання грошових коштів.
- Договори з банком чи банківськими установами про відкриття банківського рахунку.
- Установчі документи про створення підприємства, установи, організації чи фізичної особи.
- Пластикові магнітні картки банківських установ.
- Кошти, які були предметом оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.
- Інші документи, які підтверджують здійснення грошових оборотів (накладні, розписки, чеки, декларації, договора тощо).
- Кошти, цінності, інші предмети, які могли бути отримані в результаті вчинення протиправної діяльності.

6. Порядок призначення та зміст експертиз у справах про незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Призначення судових експертиз в рамках кримінального провадження регламентоване Кримінальним процесуальним кодексом України (ст.ст. 242-

245), Законом України «Про судову експертизу», Постановою Пленуму Верховного Суду «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз, що затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. №53/5, Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи та деякими іншими нормативно-правовими актами.

Згідно з п. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Фактичною підставою для призначення експертизи є потреба в наукових, технічних або інших спеціальних знаннях, які необхідні для вирішення завдань кримінального провадження. До спеціальних пізнань належать знання у певній галузі науки, техніки, мистецтві або ремеслі та інших окремих сферах людської діяльності.

Проведення експертизи може бути доручене лише такій обізнаній особі, яка, по-перше, не приймає участі у кримінальному процесі в іншій якості, не зацікавлена в результатах справи і, по-друге, достатньо компетентна в питаннях, які потрібно вирішити експертним шляхом.

У провадженнях про незаконний збут наркотиків особливо важливе значення має своєчасне вирішення трьох категорій експертних завдань:

- класифікаційних (встановлення належності об'єктів до стандартизованого або довільного класу) - 80%;
- діагностичних (виявлення слідів наркотиків, встановлення стану об'єктів; існування факту і його особливостей; встановлення причинно-наслідкових зв'язків, часу факту тощо) – 15%;
- ідентифікаційних (ототожнення цілого об'єкта, встановлення єдиного джерела походження) – 5% .

До основних видів судових експертиз, що вирішують ключові у даних категоріях справ питання, відносяться наступні:

- експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
- судово-фармакологічна експертиза;
- судова хіміко-технологічна експертиза;

- судово-біологічна експертиза;
- судово-агротехнічна експертиза;
- судово-наркологічна експертиза;
- судово-психіатрична експертиза.

Розглянемо кожну з зазначених експертиз детальніше.

а) Судова експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів призначається для вирішення наступних задач:

- визначення природи представленої на дослідження речовини і факту чи є вона наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором;
- якщо речовина є наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором, то до якої групи вона відноситься і яка її точна вага;
- який вміст наркотичних або психотропних активних компонентів в представлений на дослідження речовині;
- яка вага сухого залишку наркотичного засобу, представленого для дослідження;
- яким способом виготовлений наркотичний засіб;
- чи є сліди наркотичних засобів або психотропних речовин на поданих на дослідження об'єктах, якщо так, то яких саме;
- чи виготовлені представлені на дослідження наркотичні засоби або психотропні речовини за єдиною технологією;
- чи виготовлені представлені на дослідження наркотичні засоби або психотропні речовини з однієї сировини;
- який технологічний процес використано для одержання поданих на дослідження наркотичних засобів і психотропних речовин;
- чи може бути використана як сировина для кустарного виробництва наркотичних засобів подана на дослідження рослинна маса;
- чи є подана на дослідження рослинна маса відходами від кустарного виробництва наркотичних засобів.

Слідчому при підготовці до призначення експертизи наркотичних засобів необхідно дотриматись наступних, вироблених на практиці і узагальнених і в спеціальній літературі рекомендацій.

1. Рідина, що направляється на дослідження, повинна бути герметично закрита.

2. Речовини рослинного походження повинні бути поміщені в паперові пакети (коробки), а не пластмасові (оскільки сировина в такій упаковці схильна до гниття). Якщо вологі, швидкопсувні об'єкти в терміновому порядку доставляються до експертної установи без просушування та консервації, на упаковку наносяться написи: «Не підлягає зберіганню!», «Об'єкти вологі!». Упаковка та вжиті заходи, спрямовані на збереження об'єкта, описуються в протоколі слідчої (розшукової) дії і при призначенні експертизи документально повідомляються експерту. Експертна установа не має права відмовитися від прийняття вологих, швидкопсувних об'єктів, доставлених на експертизу негайно після їх вилучення. Висування при цьому вимог про попереднє просушування рослинної маси, одягу, консервації мікрослідів, необґрунтоване, оскільки термінове дослідження забезпечує отримання більш повної інформації, а подальша обробка об'єктів може бути кваліфіковано проведена в експертній установі.

3. Тверді сипучі речовини загортають у щільний папір, щоб у ньому не було ушкоджень, нічого не просипалося. Для упаковки використовують також скляну, металеву або пластмасову тару.

4. Кожен об'єкт повинен бути поміщений у відповідну упаковку, щоб не відбулося змішування зразків дослідження (наприклад, марихуани і макової соломи; шприців і рослинної маси; зразків рослинної маси, вилученої в різних місцях).

5. Категорично не можна використовувати для упаковки шприців з оголеними ін'єкційними голками непрозорі пакети. Якщо на голках відсутні запобіжні ковпачки, їх необхідно закрити або ватним тампоном, або голку помістити в поршень шприца. Краще використовувати для упаковки коробку.

6. Необхідно пам'ятати, що від уважності, акуратності, правильності упаковки об'єктів, відправлених на дослідження, залежать життя і здоров'я експертів. Крім того, в даний час нерідко доводиться стикатися з випадками інфекційних захворювань наркоманів, у тому числі і СНІДом.

7. Всі упаковки повинні бути забезпечені пояснювальними текстами, правильно опечатані (неприпустиме використання для перев'язування упаковок гумок).

8. Іноді при вилученні наркотичних засобів доводиться стикатися з дуже великими партіями. Деякі слідчі працівники вважають, що відбір зразків речовин, наявних у достатньому обсязі, не вимагає застосування яких-небудь спеціальних прийомів. В результаті відбір зразків носить спрощений характер (наприклад, проводиться злив верхнього шару рідини

без урахування осідання важких фракцій; від маси неоднорідного сипучої речовини відбирається одна проба і т.ін.). Внаслідок цього на експертизу надходять зразки речовин, які не є репрезентативними (представницькими), що призводить до неповноцінних висновків, викликає необхідність додаткового відбору проб, веде до затягування слідства.

При відбиранні проб наркотиків для експертних досліджень слід виходити з наступних правил.

1. Зразки проб для дослідження відбираються з різних упаковок, які можуть відрізнятися будь-чим одна від одної (колір, подрібненість, вологість, запах, матеріал упаковки тощо).

2. У випадках, коли зразки є однорідними, вилучення проводять наступним чином: при кількості упаковок менше 10 - на аналіз беруться всі зразки; від 10 до 100 - відбираються 10; при 100 і більше - кількість, яка дорівнює кореню квадратному із загальної кількості.

3. Вилучення проб сипучих та в'язких матеріалів проводять методом конверта з верхнього, середнього та нижнього шарів. При вилученні проб рідин їх спочатку перемішують, потім відбирають у чисті пляшки та флакони. На дослідження відбирають здебільшого 10-20 г речовин.

б) Судово-фармакологічна експертиза призначається у разі необхідності вирішення наступних питань:

- чи є дана речовина лікарським препаратом, якщо так, то яким саме;
- чи є на аналізованому об'єкті залишки фармацевтичних засобів, якщо так, то яких саме;
- чи є в поданих ліках які-небудь домішки, якщо так, то які саме й у яких кількостях;
- чи можуть дані ліки застосовуватися без призначення лікаря;
- якщо аналізована речовина є лікарським засобом, який порядок його відпуску в лікарських цілях, чи може він видаватися аптеками без рецепта лікаря, у яких формах і яка кількість відпуску за одним рецептом.

в) Судова хіміко-технологічна експертиза призначається у разі необхідності вирішення наступних питань:

- чи мають представлені на дослідження об'єкти спеціальне хіміко-технологічне призначення, якщо так, то яке саме;
- чи можуть представлені на дослідження об'єкти використовуватися для рафінування, екстракції або інших дій, в результаті яких відбувається перетворення наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів

на готові до використання форми наркотичних засобів чи психотропних речовин;

- чи є на представлених об'єктах сліди (залишки, нашарування) наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів або інших речовин, якщо так, то яких саме і яка їх вага;

- чи є на рукописах описи методик виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин, якщо так, то яких саме;

- чи можливе виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин згідно з описом;

- чи можливе виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин згідно зі схемами та описами їхнього отримання, які викладені в протоколі допиту обвинуваченого (підозрюваного).

г) В рамках судово-біологічної експертизи досліджуватись можуть наркотики рослинного походження.

Відповідно до наказу Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» головними завданнями біологічної експертизи є наступні:

- установлення належності речовини рослинного походження до конкретного біологічного таксона (родини, роду, виду та ін.), а також виявлення мікрооб'єктів зазначеного походження в будь-якій масі або на предметах обстановки місця події (предметах-носіях);

- установлення спільної родової (групової) належності декількох порівнюваних об'єктів; установлення належності об'єктів біологічного походження до одного цілого;

- визначення біологічних характеристик стану об'єкта (стадії розвитку рослини, причин та часу змін її стану, механізму пошкодження та ін.).

В ході розслідування незаконного збуту наркотиків дана експертиза призначається у разі необхідності вирішення наступних завдань:

- встановлення чи є дана рослина наркомісткою, якщо так, то до якого виду вона відноситься;

- встановлення чи аналогічні дані рослини зразкам рослин, вилучених з місця посіву;

– визначення можливої зони зростання представленої на дослідження рослини.

д) Судово-агротехнічна експертиза призначається у разі необхідності вирішення наступних питань:

– представлені посіви культур мають дикий або культурний характер (експерту при цьому надаються дані про розташування рослин, відстаней між кущами, стану доглянутості, щільності посівів, висоти кущів, відсотка зайнятої під рослинами площі присадибної ділянки та інші дані);

– у якій фазі вегетації знаходяться рослини, виявлені на даній ділянці;

– який можна очікувати врожай на даній ділянці посіву.

е) Судово-наркологічна експертиза призначається з метою встановлення чи страждає підозрювана особа наркоманією, токсикоманією і чи потребує застосування до неї примусових заходів медичного характеру.

На вирішенні даної експертизи можуть бути поставлені наступні завдання:

– чи знаходиться особа, яка обстежується в стані наркотичного сп'яніння;

– чи є ознаки вживання наркотичних чи психотропних засобів, якщо так, то які саме засоби особа вживала і давність їх вживання;

– яким способом вводився в організм наркотичний засіб і в якій кількості;

– чи є на тілі даної особи сліди введення в організм наркотичних засобів, якщо так, то який їх характер, локалізація, кількість;

– чи є особа наркотично залежною, якщо так, то на протязі якого часу;

– чи страждає особа на алкоголізм чи наркоманію, якщо так, то чи потребує лікування і чи не протипоказано воно їй.

є) Вживання окремих видів наркотиків може призводити до психічного розладу особи, а також появи у неї ознак психічного захворювання. Для діагностування таких фактів у справах про незаконний збут наркотиків може бути призначено судово-психіатричну експертизу.

На вирішення експерту можуть виноситись такі питання:

– чи страждає направлена на дослідження особа якими-небудь психічними захворюваннями, якщо страждає, то чи могла вона

усвідомлювати свої дії або керувати ними при вчиненні інкримінованого їй діяння;

– чи не знаходилась направлена на дослідження особа у момент вчинення злочину в тимчасово хворобливому стані та чи могла вона усвідомлювати свої дії та керувати ними;

– чи потребує направлена на дослідження особа застосування примусових заходів медичного характеру.

До основних експертиз, що вирішують ідентифікаційні питання при розслідуванні незаконного збуту наркотиків є дактилоскопічна і почеркознавча експертизи.

На дактилоскопічну експертизу обов'язково направляються всі об'єкти, на яких виявлені сліди пальців рук особи, коли цей факт вказує на причетність до злочинної діяльності.

Судово-почеркознавча експертиза призначається з метою встановлення особи – виконавця рукописного тексту або підпису, його статі та віку, умов і обставин, за яких виконано різного роду рукописні документи, записи чи підписи. Необхідність проведення такої експертизи виникає тоді, наприклад, коли були вилучені записи з рукописним текстом з описом технологічного процесу виготовлення окремих видів наркотиків, або підроблені рукописні документи на отримання наркотичних, психотропних препаратів або прекурсорів, які використовуються для виготовлення вказаних речовин у підпільних лабораторіях.

Треба звернути увагу на те, що важливу роль у ідентифікації злочинців можуть мати також результати таких різновидів судово-медичної експертизи, як **судово-гістологічна** (зразками дослідження виступають шматочки органів та тканин людини), **судово-імунологічна** (зразками дослідження виступає кров) та **судово-цитологічна** (зразками дослідження виступають виділення людського організму).

I. Ресурси «відкритого Інтернету», які потребують уваги правоохоронних органів України

Сайт <http://seed-extrim.com> з продажу насіння марихуани існує вже 6 років. Оплатити товари можна в рублях, гривнях, доларах та євро. Окрім самих зерен коноплі на сайті можна придбати прибори для куріння трави (так звані «бонги») та всі необхідні спорядження для вирощування «чудозерен», починаючи від спеціальних горщиків і закінчуючи добривом. На сайті компанії запропоновано майже 500 видів зерен канабісу, тобто марихуани.

Під логотипом компанії автори проекту зазначили: «Ми продаємо цікаві товари». Законодавство України не відносить зерна марихуани до наркотиків, адже в самих зернах до посадки не міститься канабіолу: наркотичних властивостей рослина набуває під час дозрівання. Відкривши цей Інтернет-ресурс, користувач повинен підтвердити, що йому є 18 років. У повідомленні зазначається, що автори проекту не займаються пропагандою вирощування або вживання наркотиків. «Наша продукція може бути використана в якості сувеніра, як корм для птахів, в косметичних, та інших цілях». Також адміністрація застерігає про те, що не несе відповідальності за подальші дії покупців зерен канабісу.

Джерело фото: <http://seed-extrim.com/section/114>

Наркоділки все частіше пропонують у мережі Інтернет так звані «курильні суміші» та «легальні порошки», підкреслюючи те, що компоненти, які входять до їх складу не віднесені законодавством до наркотичних засобів або прекурсорів.

Магазин Румын - Курительные Смеси И Соли Для Ванн В Харькове!
Тема в разделе "Украина", создана пользователем gupin, 26 май 2014.

Внимание! Правительство блокирует наш форум!
11 июля 2012 года был принят законопроект № 89417-6 о создании черного списка сайтов, BigRC попадет в него в числе первых. Это означает, что периодически не могут попасть на форум. Не беда, существует множество путей обхода данной блокировки!
Подробности, пути обхода и обсуждение вы можете прочитать в теме:
Правительство блокирует BigRC, инструкции как попасть на форум
Анонимный вход через браузер TOR
TOR для Компьютера
TOR для iPhone
TOR для Android

Всем кто хочет вернуть удаленные ветки за не уплату
Писать пользователю : Bigrc Finance
Сумма 6к месяц + штраф единовременно 1к

Рады приветствовать вас в нашем ларьке легальных ПАВ!
Представляем Вам наш микс, уже заслуживший ваших симпатий на этом форуме и не только! Ожидает еще чего.

Джерело фото: <https://goo.gl/TkIWek>

Главная / A49-4F (Голубые кристаллы) - 3 гр.

A49-4F (Голубые кристаллы) - 3 гр.

Цена в Р: 4800.00 за 1 шт.
Цена в \$: 88.00 за 1 шт.
Кол-во: 45

A49-4F (голубые кристаллы)

A49-4F это стимулято который погрузит Вас в мир ярких красок на 4-7 часов!!! В этих голубых кристаллах присутствует эйфория, что повышает продуктивность Вашего мозга, а мир становится ярким и интересным!

В соответствии с законодательством РФ данный продукт легален и не попадает под Постановление правительства от 2014г.

А так же легален на территории: Украины, Казахстана и Белоруссии.

Не для употребления человеком. предоставляется для лабораторных исследований.

Все риски связанные с употреблением вещества во внутрь вы перекладываете на себя. продавец ответственности не несет.

Джерело фото: <http://store.expofree.net/item/12>

В свою очередь мы делаем многое для вашей анонимности и безопасности.

1. Не ведем логов на сайте, с помощью cron удаляются логи посещений с нашего сервера каждые 5 минут;
2. Адреса кладов, отправляем только в виде зашифрованного сообщения;
3. Наши курьеры и представители, перед началом работы в нашем клубе сдают тест на безопасность в сети;
4. Основное требование к закладчикам: Постоянно следить за хвостом при раскидывании кладов.
5. Мы не прячем клады в людных местах и там где могут быть камеры.
6. Качественно упаковываем стафф при отправке.
7. Мы категорически не используем средства связи в работе, только для выхода в интернет.

Джерело фото: <http://store.expofree.net/item/12>

— Регистрация
— Оплата
— Доставка
— Города
— Контакты

Внимание!
Для города Харьков. Доступны закладки!
С момента оплаты заказа, закладки размещаются в течении 3-4 часов!
Уведомление отправляется по СМС и E-mail.

Легальная смесь Afghan 2015 (3 грамма)

Легальная курительная смесь Афган - это вам не детские игрушки. Только для настоящих курительной смеси которая очень жестко штормит!

Джерело фото: http://www.powders.me/legalnie_pils_i_extazi.html

Як стверджують співробітники правоохоронних органів, інколи, дійсно, вказані препарати (суміші) містять речовини, які не внесені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що утруднює притягнення відповідних осіб до юридичної відповідальності.

Натомість Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» оперує поняттям «аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин». Це заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють.

Отже вважаємо, що питання, які виносяться на експертизу таких речовин, мають включати твердження про аналогію складу та дії цих препаратів відносно речовин, що вже внесені до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин (тобто мова йде про структурну та фармакологічну аналогію).

Інститут аналогу наркотичного та психотропного засобу існує саме для таких ситуацій, – якщо навіть речовини немає у відповідних офіційних переліках, але їх склад та механізм дії такий же, як і у існуючих наркотичних та психотропних речовин, то така речовина є предметом відповідного злочину.

Отже, якщо аналогія знайде підтвердження, то особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за злочин в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

Підкреслимо, що зазначений нами спосіб виявлення аналогії не виключає того, що за ініціативою державних та правоохоронних органів такі речовини мають бути внесені до переліків наркотичних засобів. Але для цього потрібна тісна взаємодія МВС України, Державної служби по контролю за наркотиками та Кабінету Міністрів України.

Крім того, можемо додати, що закордоном в практику експертних досліджень хіміко-токсикологічних лабораторій вже впроваджуються високочутливі і високоселективні доказові методи дослідження, до числа яких належить метод рідинної хроматографії з масдетектуванням на рідинному хроматографі/мас-спектрометрі **Thermo Scientific LTQ VELOS**.

Використання таких апаратів дозволяє збільшити спектр виявлених наркотичних засобів, психотропних та інших токсичних речовин, що викликають сп'яніння (інтоксикацію), та їх метаболітів, і у тому числі входять до складу курильних сумішей та «дизайнерських» наркотиків: AB-PINACA, AB-FPINACA, AB-FUBINACA, ADBICA.

II. Інтернет-браузер «Tor»

Tor Browser включає попередньо налаштований веб-браузер Firefox, що може працювати на USB-флешці і не вимагає установки додаткового програмного забезпечення. Tor забезпечує абсолютну анонімність в мережі за рахунок використання розподіленої мережі серверів, яка організована добровольцями з усього світу. Отже, фактично користувачі майже повністю захищені від спостереження за їх Інтернет-з'єднанням, ніхто не дізнається які

сайти вони відвідують. Він також має повний захист від провайдера, власників сайтів і служб аналізу, програм шпигунства. Tor (скорочення від англійського «The Onion Router»).

При використанні Інтернету Tor Browser змінює власну IP-адресу на випадкову. Він використовує IP різних країн: Румунії, Люксембургу, Швейцарії, Німеччини, не зберігає cookies та журнал відвіданих сайтів, не запам'ятовує логіни і паролі, використовує спеціальну захищену мережу анонімних проксі-серверів.

«Цибулева маршрутизація» відображає шарову природу шифрування даного сервісу: початкові дані шифруються та розшифровуються багато разів, потім передаються через наступні вузли Тор, кожен з яких розшифровує «шар» шифру перед передачею даних наступному вузлу і, зрештою, до місця призначення. Це зменшує можливість розшифрування оригінальних даних в процесі передачі.

III. Алгоритм шифрування електронної пошти за стандартами PGP¹

Дуже часто продавці наркотичних засобів шифрують особисті електронні листи для того, щоб сторонні особи або працівники правоохоронних органів не прочитали їх. Як правило, для цього використовується стандарт PGP, алгоритм роботи якого ми опишемо.

PGP (Pretty Good Privacy) програма/бібліотека для шифрування. Часто використовується для шифрування електронної пошти, але за її допомогою можна шифрувати і файли. Едвард Сноуден, наприклад, використовував саме PGP для спілкування з журналістами.

Взагалі існує симетричне і асиметричне шифрування. Що це таке?

Симетричне. Шифрування відбувається одним і тим же ключем. Тобто: зашифрували файл ключом «А», а потім для розшифрування потрібен цей самий ключ «А». Якщо уявити собі скриньку із вбудованим замком, то туди ви кладете ваш лист. Закриваєте її на ключ і пересилаєте її вашому адресату. У адресата є копія цього ключа який зможе відкрити цю скриньку.

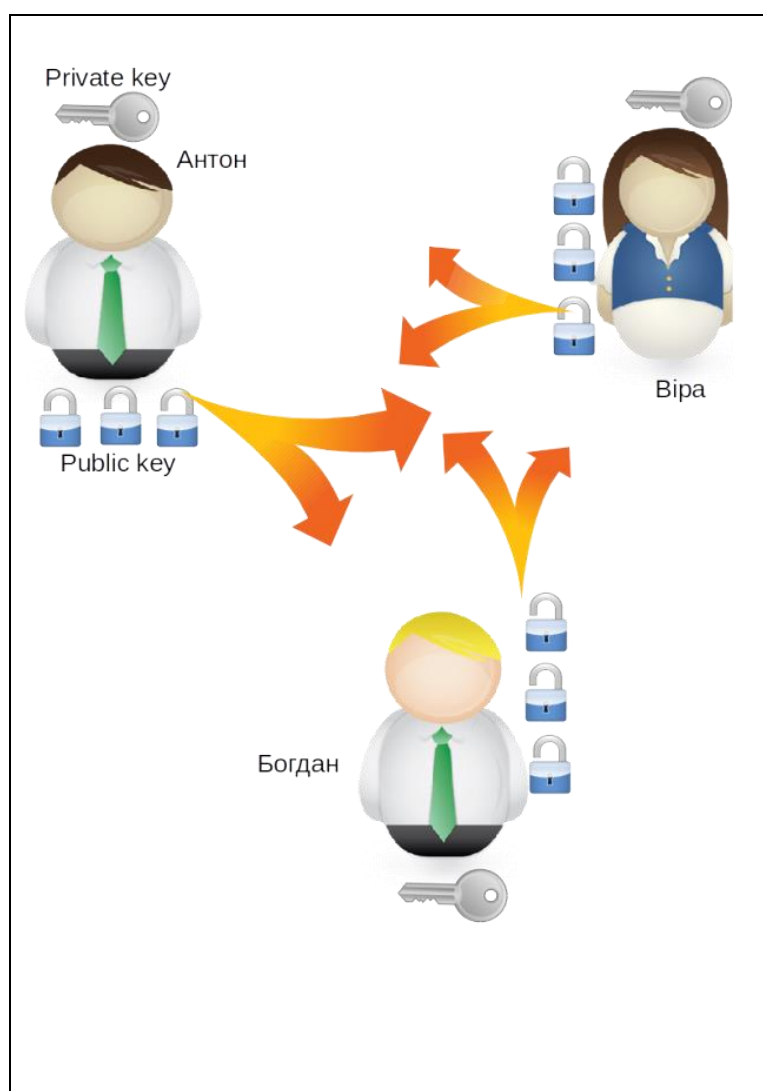
Асиметричне. В такому випадку відбувається генерація пари двох ключів: «private key» (секретний ключ, тільки для вас) і «public key» (публічний, загальнодоступний для всіх).

¹ За матеріалами сайту: <https://technoblogua.wordpress.com/2015/04/08/%D1%89%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B5-pgp>

Тепер уявіть, що в особи є один ключ і багато однакових замків з такими функціями:

- 1) замок автоматично закривається (захлопується) без ключа;
- 2) на кожному замку написано ім'я власника;
- 3) всі замки може відкрити один ключ. Цей ключ є тільки у власника.

Далі припустимо, що у нас є троє людей які хочуть приватно між собою спілкуватися. Назвемо їх «А», «Б», «В». Кожен із них згенерував собі пару ключів, тобто має багато однакових замочків і один ключ, який ці замочки відкриває. Майте на увазі, у кожного з персонажів свої індивідуальні замочки і ключі.

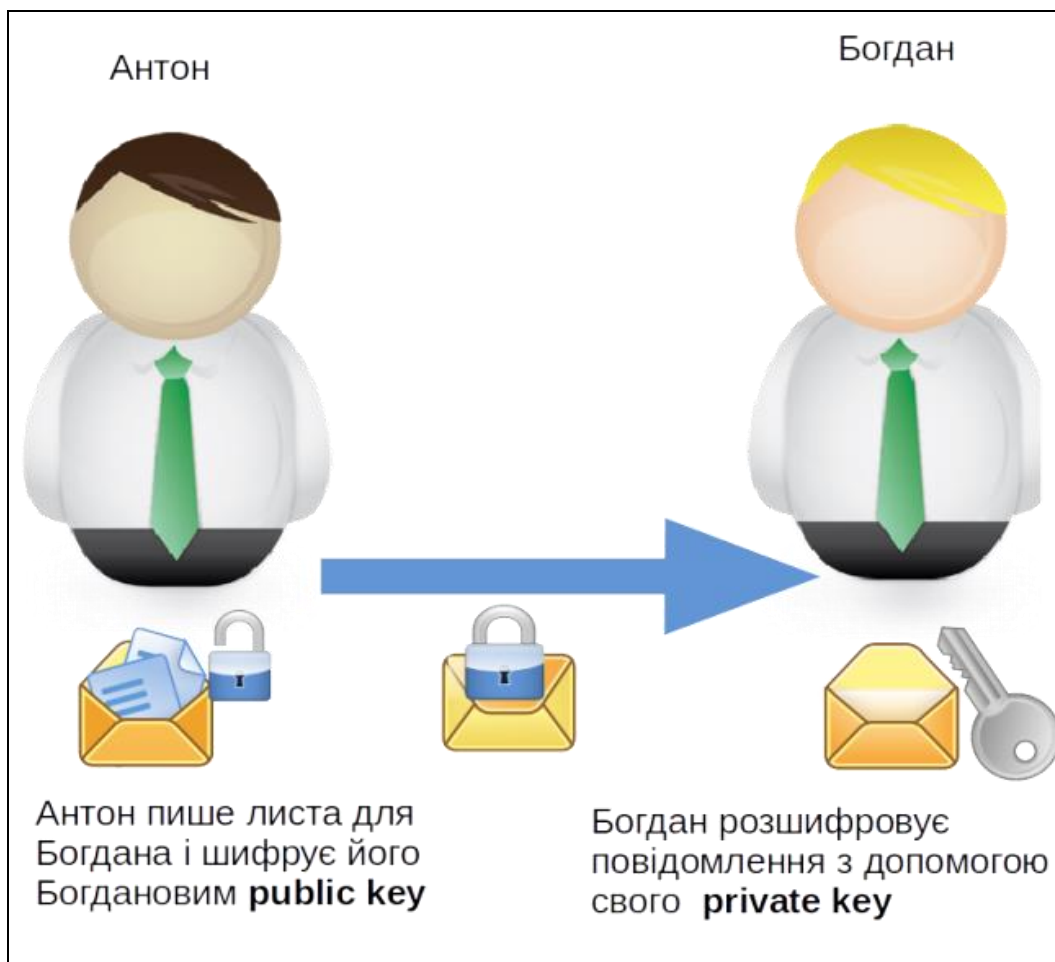
Для приватного спілкування «А» передає «Б» і «В» свої замки. Так само поступають «В» і «Б». Всі вони обмінюються своїми замками.

Після цього для прикладу у «Б» крім своїх ключа і замочків є ще й замочки від «А» і «В». «Б» вирішив написати приватного листа «В». Він

пише звичайний лист і кладе його у коробку. А коробку закриває замком від «В». Замок захлопнувся. Все, тільки власник замка зможе його відкрити. «Б» бере цю закриту коробку і пересилає звичайною поштою. Під час пересилки зацікавлені особи бачать замок на коробці і розуміють, що без ключа до вмісту коробки не доберуться. «В», отримавши коробку, відкриває її своїм ключем і читає повідомлення.

Тепер, бажаючи відповісти «Б» вона пише листа. Кладе його у коробку, зверху вішає замок «Б» на коробку і відсилає його «Б». Тепер тільки «Б» зможе відкрити і прочитати те, що там написано. **«Замок» - це «public key», «Ключ» - це «private key».**

Отже, «А», коли пише листа «Б», то зашифрує повідомлення за допомогою public key від «Б». А «Б» після отримання повідомлення від Антона розшифрує його своїм private key.

Отже, при розслідуванні відповідних справ, слідчі мають отримати від відповідних осіб, за можливості, ключі для доступу до електронних листів підозрюваних (обвинувачених).

Про використання даного методу шифрування може свідчити встановлений у браузерах Chrome та Mozilla додаток під назвою «Mailvelope».

Chrome Extension	Firefox Addon
Mailvelope can be installed from the Chrome Web Store.	A Firefox version of Mailvelope is available at download.mailvelope.com .
 available in the chrome web store	 Firefox

Отже, слід перевірити у властивостях цих браузерів всі встановлені власником додатки та аддони, і у випадку їх наявності, отримати від цих осіб ключі для розшифровки електронної переписки.

Список використаних джерел:

Нормативно-правові акти

1. Конституція України станом на 10.04.2011 / Верховна Рада України, - Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во. – 2010. – 92 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А.М., Брич Л.П., Гришук В.К. та ін.]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88.
4. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/770-2000>
5. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : наказ МОЗ від 1 серпня 2000 р. № 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1996 №3352-XII [Електронний ресурс]: редакція від 15.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 №3782-XII [Електронний ресурс] : редакція від 19.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
9. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI [Електронний ресурс] : редакція від 02.02.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
10. Постанова Пленуму Верховного суду України від 26.04.2002 №4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Верховного Суду № 16 від 18.12.2009)
11. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232
12. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного суду України від

30.05.1997 р. № 8. – Режим доступу:
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97>

13. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи [Електронний ресурс]: Наказ МОЗ України від 17.01.1995 р. № 6. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>

14. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

15. Про порядок документування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом проведення оперативної закупки: Наказ ГСУ МВС України від 23.06.2014

16. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [Електронний ресурс]: Інструкція затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

Підручники, посібники

1. Волохова О.В., Єгоров Н.Н., Жижина М.В.. Криміналістика [Електронний ресурс] / О.В. Волохова, Н.Н. Єгоров, М.В. Жижина. – М.: «Проспект», 2011. – Режим доступу: <http://yport.inf.ua/kriminalistika-mprospekt-2011.html>

2. Криміналістика: підручник за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва, Харків 2011.

3. Кримінальне право України (Особлива частина) підручник за заг. ред. д-ра юрид. наук О.М. Литвинова – Харків 2011.

4. Кримінальне право України (у питаннях та відповідях: навчальний посібник/кол. авторів Литвинов О.М., Житний О.О., Васильєв А.А. та ін.; за заг. ред. О.М. Литвинова. – Харків: НікаНова, 2015. – 400 с. – с. 341-345).

5. Криміналістика: підручник / [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв] ; за заг. ред. докт. юрид. наук, професора А.Ф. Волобуєва : МВС України, Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2011. – 990 с.

6. Еникеев М.И., Образцов В.А., Эминов В.Е. Следственные действия. Психология, тактика, технология / М.И. Еникеев, В.А. Образцов, В.Е. Эминов, 2011. – Издательство «Проспект» – 216 с.

7. Ищенко Е.П., Топорков А.А. Криминалистика: Учебник. Изд. 2-е, испр. и доп. / под ред. доктора юридических наук, профессора Е.П. Ищенко – М.: Юриди-ческая фирма «КОНТРАКТ», «ИНФРА-М», 2006. – 748 с. – (Серия «Высшее образование»).

8. Кваліфікація та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів за допомогою мережі Інтернет: метод. реком. [Текст] // [О. Ю. Татаров, О. М. Стрільців, В. Б. Школьный та ін.]. – К.: ГСУ МВС України, Нац. акад. внутр. справ. – 2012. – 30 с.

9. Коновалов В.В. Криміналістична тактика та методика розслідування окремих видів злочинів: Конспект лекцій та практичні завдання до семінарських занять / В.В. Коновалов. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – Вип. 3. – 144 с.

10. Короткий курс лекцій з дисципліни «Криміналістика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/ygn5oi>

11. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х.: Право, 2008. – 464 с.

12. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / [О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.]; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.

13. Негласні слідчі (розшукові) дії. Коментар до глави 21 Кримінального процесуального кодексу України / [кол. авт.; за заг. ред. Є.Д.Скулиша]. – К.: Наук. – вид. центр НА СБ України, 2012. – 132 с.

14. Сабадаш В.П., Ларкін М.О. Криміналістика / В.П. Сабадаш, М.О. Ларкін. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 228 с.

15. Савельева М.В., Смушкин А.Б. Криминалистика. Учебник / М.В. Савельева, А.Б. Смушкин. М.: Издательство Издательский дом «Дашков и К». – 2009 г. – 608 с.

16. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. – К.: Алерта, 2014. – 768 с. – Режим доступу: <http://goo.gl/IykXNy>

Наукова періодика

1. Косміна Н.М. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09/ Косміна Наталія Миколаївна. – Харків, 2010. – С. 16-17.

2. Бабіков О. Негласні слідчі дії: проблеми правового регулювання / О. Бабіков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. –

№ 3. – С. 52-62. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnapu_2013_3_11.pdf

3. Богатирьова О. Особливості провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій / О. Богатирьова, С. Тагієв // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 1. – С. 17–24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/5-2015/bogatyrova.pdf>

4. Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів [Електронний ресурс] / С. О. Книженко, Т. В. Деменко // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 470–474. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12kcoatp.pdf>

5. Комашко В.В. Контрольована поставка, як форма контролю за вчиненням злочину. / В.В. Комашко // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – 168 с. – С. 115-122

6. Прокопенко Н. М. Характеристика початкового етапу розслідування фактів збуту наркотиків, що виведені з легального обігу [Електронний ресурс] / Н. М. Прокопенко // Право і Безпека. - 2013. - № 1. – С. 154-157. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pib_2013_1_34.pdf

7. Сачко О.В. контрольна поставка та контрольна закупка як ефективні методи безпосереднього виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів / О.В. Сачко // Право і суспільство, 2015. – № 3. – Ч. 3. – С 143-148

8. Сачко О.В. Процесуальні й тактичні проблеми проведення слідчих дій під час розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків / О.В. Сачко // Право і суспільство, 2015. – № 3. – Ч. 3. – С 213-218